

Litteraturkrönika 2017

Av Lars-Olof Delsing, Lars-Erik Edlund, Karl G. Johansson,
Catrin Norrby och Jan-Ola Östman

Krönikans avdelningar åtskiljs av asterisk. De är ämnesvis ordnade från allmänt till specifikt: allmänspråkligt (indoeuropeiska, (ur)germanska) * nordiskt (ur-, fornnordiska) * särspråkligt: fornvästnordiska, isländska, färöiska * norska * svenska. Inom avdelningarna redovisas arbetena i alfabetisk följd. Artiklarna signeras L.-O.D., L.-E.E., K.G.J., C.N. eller J.-O.Ö.

*

Harry Lönnroth (ed.), Philology matters! Essays on the Art of Reading Slowly, XXV + 223 s., Leiden & Boston 2017. (Medieval and Renaissance Authors and Texts, vol. 19.) ISSN 0925-7683; ISBN 978-90-04-31511-2; ISBN 978-90-04-34956-6. I Harry Lönnroths intresseväckande och ambitiösa introduktion till denna volym betonas att det filologiska området är brett och interdisciplinärt, vilket samtidigt ger många utmaningar. Huvudrubriken *Philology matters!* alluderar på att filologin ”can function as a common denominator for many areas of research having common roots within the humanities” (s. XV). Boken innehåller tio kapitel, av vilka ett är samförfattat. Bland bidragsgivarna finner man främst författare som arbetar på det nordistiska området, men också några representanter för romanistik, anglistik och kulturhistoria. I det inledande kapitlet, som har rubriken ”Philology and the Problem of Culture” och är författat av Helge Jordheim, får läsaren konkreta inblickar i en rad viktiga filologiska arbeten och viktiga utvecklingslinjer framåt, ”trying to understand what the future of philology might look like” (s. 2). Författaren uppehåller sig även vid det han kallar ”the problem of culture”. Maja Bäckvall stannar i sitt bidrag upp vid dikotomin mellan traditionell filologi och nyfilologi, en dikotomi som inte känns särskilt preciserande och därför kan sättas ifråga. Andra, mer träffande kategoriseringar kan istället vara mellan rekonstruktiv och deskriptiv filologi respektive mellan produktion och reception. De två följande kapitlen kastar ljus över

filologins utmaningar. Karl G. Johansson, vilken som bekant arbetat med flera olika typer av nordiskt material, understryker att man måste ha ögonen öppna för såväl muntliga som skriftliga traditioner i analysen av den medeltida manuskriptkulturen – man får nämligen räkna med fall där latinska traditioner och nordiska traditioner ”interrelate in an on-going exchange between oral and written modes” (s. 57). Detta motiverar filologen att arbeta utifrån en mängd olika vetenskapliga perspektiv. Marita Akhøj Nielsen visar i sitt kapitel, som har rubriken ”Philological Virtues in a Virtual World”, vilka rika möjligheter som idag finns med online-editioner m.m. och hur detta kan användas för inskolning av nya generationer filologer. I det följande kapitlet diskuterar Jonas Carlquist relationen mellan filologi och historisk kontext, och visar med konkreta exempel hur handskrifter kan sättas in i olika sammanhang: i en handskrift kan samlas viktiga texter för en enskild församlingspräst, i en annan finns texter för Vadstenasystrarnas dagliga undervisning etc. Slutligen påpekar han att filologin kan ge pusselbitar vid studiet av avlägsna tider och gör att vi kan närma oss målet ”to get to know the scribes and their readers” (s. 96). Romanisten Lino Leonardi lyfter i sitt bidrag fram Jean Frappiers stemma för *La Mort Artu* (1936) och understryker därigenom betydelsen av stemma som utgångspunkt för rekonstruktionsfilologi. Odd Einar Haugen visar bl.a. att manuskript kan ederas på olika detaljeringnivåer och även kan normaliseras. En rent diplomatisk utgåva tillhandahåller informationer för språkforskaren medan en normaliserad utgåva kan locka t.ex. litteraturforskare. Valet av presentationsnivå är snarast en praktisk fråga som handlar om vilken typ av läsare man vill nå. Med en *multi-level edition* skapas en resurs för forskare på alla nivåer. Harry Lönnroths och Nestori Siponkoskis samförfattade bidrag, ”The Philology of Translation”, utgör en initierad genomgång av området filologi och översättning, vilka författarna beskriver som ”essentially intertwined but relatively rarely in dialogue with one another” (s. XXIV), trots att områdena nog mer liknar varandra än skiljer sig åt. Massimiliano Bampis bidrag ”Translating and Rewriting in the Middle Ages” ger oss en inblick i medeltida översättning och betydelsen av att i analysen av dem använda filologi. I sista kapitlet stiftar vi, med hjälp av Outi Merisalo, bekantskap med den prominente filologen Ludwig Traube (1861–1907). Den senares filologiska arbete analyseras och relevansen för vår tids filologi betonas. Samlingsvolymen är förvisso, som den ju samlat experter som skribenter, främst skriven för specialister, men även studerande på avancerad nivå och forskarutbildnings-

nivå kan här få inspiration, det må gälla inom det filologiska området mer specifikt eller inom angränsande områden som hermeneutik, litteratur och kommunikation. L.-E.E.

*

*Jonathan Adams & Massimiliano Bampi (eds), Beyond the Piraeus Lion. East Norse Studies from Venice, 261 s., København & Odense 2017. (Selskab for Østnordisk Filologi 2; Universitets-Jubilæets danske Samfund 594.) ISBN 978-87-408-3109-2. Selskab for Østnordisk Filologi / Sällskap för östnordisk filologi tillkom 2013 i syfte att befördra de språkliga och litterära studierna av forndanska, fornsvenska och forngutniska. Förutom konferenser och publicering i anslutning till vetenskapliga möten planeras en ökad synlighet för forskningsområdet ifråga med hjälp av hemsidan. Föreliggande bok är resultatet av vetenskapliga förhandlingar vid Università Ca' Foscari i Venedig 2015. Det är en innehållsrik volym. I den första sektionen finns tre artiklar som handlar om paleografi, kodikologi och utgivning. I en samförfattad artikel presenterar Lasse Mårtensson, Anders Brun och Fredrik Wahlberg tre kategorier av paleografiska egenskaper som kan utvinnas med hjälp av digital teknik. Man anar av denna uppsats att det finns stora möjligheter inom området, även om det naturligtvis också finns problem. Artikeln ger mersmak och pekar klart framåt. Linjeringen i svenskspråkiga medeltida handskrifter är föremål för uppmärksamhet i Patrik Åströms bidrag. Grundläggande aspekter på frågan om normalisering av fornsvenska texter belyses av Henrik Williams i dennes bidrag. Man kan iakttä att medan man utan att kritiseras som forskare kunnat normalisera fornvästnordiska texter, har normalisering av fornöstnordiska texter mött motstånd. Den följande sektionen utgörs av två manuskriptstudier. Dario Bullittas artikel uppehåller sig vid den fornsvenska översättningen av Nikodemus-evangeliet och dess kontinentala förlagor. Under rubriken "The Bishop Murderer" presenterar och diskuterar Jonathan Adams ett pergamentsfragment vid Det Kongelige Bibliotek i København, vilket innehåller en mirakelberättelse om ett biskopsmord; själva berättelsen möter även i *Sjælens trøst*. Fragmentet, som återges i faksimil och sedan transkriberas tillsammans med parallelltexter, synes dock tillhöra en annan redaktion eller en annan tradition än *Sjælens trøst*. Den tredje avdelningen tar sig an frågor om ordförråd och stil. Denna avdelning inleds med ett bidrag av Simon Skovgaard Boeck som behandlar olika drag i text, syntax och ordförråd i Harpestrengs medicinska arbeten. Skillnader som iakttas beror på att texterna har olika fokus, dessutom finns det skillnader mellan olika*

varianter av Harpestreng. Marita Akhøj Nielsen skriver initierat om det höviska ordförrådet i forndanskan, där närmare undersöks de tre versromanerna som är översatta från svenskan, Eufemiavisorna, och de tre specifikt danska som man inte känner förlagorna till. Det är tydligt att de översättningar som baseras på Eufemiavisorna mer än de danska präglats av den höviska kulturen. De fyra följande kapitlen i samlingsvolymen har samlats under ett fjärde tema, Literature and Writing. Ett bidrag om kvinnors deltagande i det svenska skriftsamhället under medeltiden framläggs av Inger Lindell. En jämförande studie av Kung Snio-episoden i Annales Ryenses (Rydårbogen) presenteras av Anja U. Blode. Utgångspunkten tas i en berättelse från en mytisk forntid då en hund som hette *Rakki* och senare en fåraherde Snio regerade över danerna. Stephen Mitchell skriver om den fornsvenska dikten Trollmöte eller Mik mötte en gamul kerling. Versformer lyfts fram liksom den nordiska trollgestalten. I Kim Bergqvists artikel studeras riddarromanerna Herr Ivan och Flores och Blanzeflor. För den svenska 1300-talsaristokratin behövdes litteratur som förmådde lansera höviska uppförandekoder, lämpliga att tillägna sig för dem som vill styra riket. I den femte och sista avdelningen, Bibles and Translations, inleder Karl G. Johansson med att presentera iakttagelser rörande bruket av S:t Hieronymus som auktoritet under den nordiska medeltiden, med fokus lagt på det östnordiska området. Lars Wollin avslutar volymen med en uppsats som handlar om Cod. Holm A 1, nedtecknad i Vadstena 1526, vilken innehåller tretton Bibelböcker på svenska. Hypotesen prövas att översättningen framställdes på Linköpingsbiskopen Hans Brasks initiativ som ett embryo till en fullständig svensk Bibelöversättning och som ett alternativ till reformatorens Bibelöversättningar. Detta är intressanta tankar. Boken avslutas med ett person- och Ortsregister samt ett register över nämnda manuskript. Ett antal spännande perspektiv på den östnordiska filologins område presenteras i samlingsvolymen. De flesta texterna är skrivna på engelska, några dock på svenska. Sammanfattningar finns till samtliga uppsatser, vilket är bra, men, för att påpeka en liten detalj, i något fall hade resumén kunnat språkgranskas lite noggrannare. Det är verkligen roligt att se att den östnordiska filologin tack vare olika initiativ från Selskab for Østnordisk Filologi / Sällskap för östnordisk filologi, såsom denna bok, nu kan gå en ljus framtid till mötes.

L.-E.E.

Jan-Ola Östman, Caroline Sandström, Pamela Gustavsson & Lisa Södergård (red.), Ideologi, identitet, intervention. Nordisk dialektologi 10, 454 s., Helsingfors 2017. (Nordica Helsingiensia 48; Dialektforskning 5.)

ISSN 1795-4428; ISBN 978-951-51-2996-3; 978-951-51-2997-0. Även om den tionde nordiska dialektologkonferensen, arrangerad i Mariehamn på Åland i augusti 2014, hade temat *Ideologi, identitet, intervention*, finns bland de många föredragen alla möjliga perspektiv på dialekter och språkvarieteter representerade. Så har det också av tradition varit alltsedan den första konferensen i Göteborg 1978. Nytt för den tionde sammankomsten är workshopparna, som jag återkommer till. Med de valda plenarföreläsarna demonstreras forskningsområdets bredd. I Ann-Marie Ivars' bidrag om den nordfinländska dialektgränsen tas utgångspunkt i den novationstriangel som kan iakttas mellan södra delen av Österbotten, Åland och västra och södra Åboland, vilken kopplas samman med en äldre tids bondeseglation. I Tomas Riads artikel presenteras ramarna för den nordgermanska accenttypologin, och på detta följer så en studie av intonationen i två varieteter, skånska och centralsvenska. En delstudie rör ursprungligen skånska talares intonation när de söker anpassa sig till centralsvenska mönster. Rubriken på Karen Margrethe Pedersens bidrag är "Syntaktiske oplysninger i dialektordbøger og store nationale ordbøger" och understryker behovet av syntaktisk information i ordböcker, men också vikten av att dialektologer faktiskt använder upplysningar i de större ordböckerna. Ett antal konkreta språkliga fenomen diskuteras därefter av författaren. Hanna Lappalainen tar i sin plenarföreläsning sig an variationen och förändringen av personliga pronomen i Helsingforsfinska, varvid samtalsanalys kommer i förgrunden. I de båda plenarföreläsningarna av Unn Røyneland och Pia Quist träder själva konferenstemat i förgrunden genom behandlingen av platsernas betydelse för föreställningarna om dialektala identiteter och för dialektalares identitetskonstruktion i vår tid: Røyneland behandlar föreställningar om dialektala identiteter i det senmoderna Norge, Quist understryker bl.a. behovet av att undersöka "sprogbrugerens tilknytning til steder som sociale *handlinger* der har med social orientering [...] og identitet [...] at gøre" (s. 69). Hela 22 sektionsföredrag finns också i volymen. Många intressanta spörsmål är här uppe på dagordningen rörande olika delar av det nordiska språkområdet. Vid de norska dialekternas ålder uppehåller sig sålunda Ivar Berg och kan konstatera att viktiga norska dialektområden utbildas under senmedeltiden. Ämnet för Mathias Strandbergs studie är tonaccent och betoning i sammansatta ord i nordiska dialekter, ett stort och viktigt ämne som han det begränsade utrymmet till trots lyckas behandla på ett intresseväckande sätt. Staffan Fridell uppehåller sig vid supradentalernas datering. Kurt Braunmüller kastar i sin uppsats ljus över väst- och sönderjyska dialekter, och nämner bl.a.

att reliktförmer har en nyckelfunktion för att bedöma språkkontaktens art. Negationsharmoni (eller dubbel negation) finns i en del nordiska dialekter, exempelvis älvdalska och nyländska, och diskuteras mångsidigt av Henrik Rosenkvist, och det som kan kallas ”langdistansbinding” i norskan av Marit Julien. ”Demografi och finska dialekter” är rubriken på Pirkko Nuolijärvis bidrag: en stor del av det finskspråkiga Finland talar, ”försiktigt sagt”, en utjämnad tavastländsk dialekt. Behovet av demografiska informationer för att förstå en språkgemenskap understryks i artikeln. Olika förändringsförlopp speglas mer eller mindre utförligt i ett antal av volymens studier, där perspektiven i tid och rum skiljer sig åt. Asgerd Gudiksen skriver sålunda om variationer och språkliga förändringar i danska ömål under 1800-talet. Om ett upplevarverb och de förändringsmönster som kan iakttas beträffande det i isländskan skriver Margrét Jónsdóttir. Några utvecklingstendenser i dialekten i Søre Sunnmøre och hur förändringar kan gå i olika riktningar illustreras på ett intressant sätt i Dagfinn Worrens bidrag. Finlandssvenska dialekter står i förgrunden i flera av studierna. Caroline Sandström och Maria Rönnbacka skriver i en gemensam artikel om förändringar i verbens fonologi och morfologi i dialekterna i Pedersöre respektive Sibbo, alltså på österbottniskt och nyländskt område. Viveca Rabb framlägger en studie om Vasasvenskan, där materialinsamlingen ligger inom det folkdialektologiska fältet medan analysmetoden snarast består av en diskussion utifrån det sociolingvistiska och kognitionslingvistiska begreppet *saliency*. Folkdialektologiska perspektiv på Sydösterbottens dialekter anläggs i Väinö Syrjäläs artikel, vilken har ett metodologiskt intresse. Om åländska lateraler skriver Eva Sundberg och Ida Toivonen, och Toivonen beskriver i en egen artikel apokope av slutvokal i åländska infinitiver. Den betydelsefulla finlandssvenska talspråkskorpusen Talko stiftar vi bekantskap med i Lisa Södergårds och Therese Leinonens bidrag. Dialekterna i Dalarna blir föremål för uppmärksamhet i flera studier. Om dialekten i Mora, dess variation och förändring av idag skriver Emil Paulsrud, om tonaccenter i Våmhusmålet Gjert Kristoffersen, varvid också den betydelsefulla diakrona dimensionen diskuteras. Om dialektanvändning av idag kan man läsa i några bidrag. Hur några värmlänningar använder dialekt på Facebook fokuseras i Björn Bihls och Camilla Grönvalls samförfattade bidrag. Om ackommodation i samtal skriver Eva Sundgren i en artikel som också problematiserar begreppet. Lexikon, till sist, belyses av ett par bidragsgivare. Torben Arboe belyser sålunda benämningar som *skotsk harve* och *svenskharve* samt uttryck av typen *leve på polsk*, använt om att leva tillsammans ofgifta, i jyskt ordförråd respektive jysk fraseo-

logi. Finska lånord i norskan och representationen av dem i Norsk Ordbok uppmärksammas av Knut E. Karlsen och Dagfinn Rødningen. Ett antal workshoppar hade som sagt också arrangerats. En av dem rörde kontakter mellan skandinaviska och östersjöfinska språk i Baltikum med inlägg av Riho Grünthal samt en lång uppsats av Sofia Björklöf om svenska lånord i estniska kustdialekter. I den senare uppsatsen visar Björklöf vad lånordstudier bidrar med rörande möjliga inläningsvägar, även om man måste vara medveten om problemen att fastställa ordens utbredning och betydelse i långivande varieteter. Dessutom finns workshoppar om estlandssvenska med inlägg av Henrik Rosenkvist, Alexander Mankov och, i ett samförfattat bidrag, Susanne Schötz, Francis Nolan och Eva Liina Asu. I en workshop under rubriken ”Dialekt og turisme” finner man bidrag av Marie Maegaard och Malene Monka samt av Jan-Ola Östman. Man kan av denna genomgång se att det är många och betydelsefulla bidrag som presenterades vid den tionde nordiska dialektologikonferensen. De dialektologiska studierna är av olika slag, och hanteras inom ramen för olika teorier och dialekterna analyseras med skilda metoder. Möjligen kunde man önska sig att utgivarna mer utförligt hade uppehållit sig vid och förklarat konferensens tema, vilket nu endast kort berörs i inledningen. Inte minst kunde det inte alldeles entydiga begreppet *intervention* – säkert nytt för många dialektologer – ha diskuterats utförligare, liksom dess relation till *ideologi* och *identitet*. Men detta är, snarare än kritik, en önskan om ännu mer i en redan mycket välmatad konferensvolym. L.-E.E.

Sif Ríkharðsdóttir, Medieval Translations and Cultural Discourse. The Movement of Texts in England, France and Scandinavia, 199 s., Cambridge 2017 (Brewer). ISBN 978-1-84384-289-7. Sif Ríkharðsdóttirs bok utkom egentligen redan 2012, men eftersom den då inte uppmärksammades i vår litteraturkrönika och den nu utkommit i en ny upplaga (vilket inte hör till det vanliga för böcker inom vårt fält) finns det anledning att presentera den. Den medeltida översättningslitteraturen, framför allt översättningarna av fransk hovlitteratur till så kallade *riddarasögur* har ofta setts som del i en nedgång i den norröna kulturen och direkt bidragande till att den litterära kvaliteten försämrades för den folkspråkliga litteraturen. Under de senaste decennierna har den här synen i många avseenden reviderats. I dag är många forskare intresserade av just översättningslitteraturen som en viktig del i europeiseringen av de nordiska områdena och då särskilt Island och Norge. Dessutom har det skett en attitydförändring där man i dag snarare vill förhålla sig till medeltidens

litterärare smak än att fälla domar utifrån en modern syn på litteratur. Sif Ríkharðsdóttirs bidrag till denna förändrade syn fokuserar på texters rörlighet mellan olika kulturer och hur de översatta texterna reflekterar både den mottagande traditionen och novationer. I fyra kapitel diskuteras de absolut centrala texterna som översattes från franska till norrönt (och därifrån i vissa fall vidare till svenska och danska versioner). Varje kapitel diskuterar dessutom olika perspektiv på kulturell diffusion från relationen mellan den franska texten och dess översättningar till engelska och norrönt. I ett första kapitel presenteras överföringen av Marie de Frances *Lais* till de nya språkområdena och hur resultatet i form av folkspråkliga texter speglar både den höga prestige fransk kultur hade i samtiden och hur de respektive mottagarkulturerna samtidigt etablerar en kulturell autonomi och identitet genom att anpassa texterna till lokala förhållanden. I ett följande kapitel diskuterar författaren översättningar av de anonyma *chanson de geste* med fokus på *La chanson de Roland*, en text som i det norröna sammanhanget kom att ingå i *Karlamagnús saga*. Också denna text överfördes till norrönt under 1200-talet. Sif Ríkharðsdóttir använder översättningarna av texten för att belysa hur man förhöll sig till etiska frågeställningar och olika hjälteroller. Därefter studeras Chrétien de Troyes *Le Chevalier au Lion* eller *Yvain*. I det här kapitlet är narratologiska grepp gjorda av översättarna i centrum. Trots att både den engelska och den norröna texten ligger nära den franska finns det tydliga strukturella modifikationer som indikerar hur översättarna anpassat texten till sina respektive mottagarkulturer. Slutligen behandlas den mer okända texten *Partanopeu de Blois* som översattes till norrönt och engelska och dessutom med två olika franska texttraditioner som förlagor. Den komplicerade traditionen får mycket plats i det här kapitlet. Författaren pekar på hur denna i sig själv fascinerande spridning av en text även väl speglar liknande bearbetningar för att anpassa texterna till mottagarkulturen som de tre tidigare delstudierna. Sif Ríkharðsdóttirs bok uppvisar stora insikter i tre litterära traditioner och förmår sammanställa sina studier av relationerna mellan dessa till en fungerande helhet. Hennes metodologiska medvetenhet gör resultaten högst relevanta för vår förståelse av inte endast översättningsverksamheten under 1200- och 1300-talet utan också av villkoren för kulturell diffusion inom den europeiska eliten i den aktuella perioden.

K.G.J.

Ármann Jakobsson, *The Troll inside You. Paranormal Activity in the Medieval North*, 240 s., 2017 (Punctum Press). ISBN 978-1-947447-00-4. Troll och otyg har alltid intresserat människor. Också den norröna litteraturen innehåller berättelser om alla slags varelser som placeras utanför det som accepteras som normalt för ett samhälle. Ármann Jakobssons bok handlar om dessa övernaturliga eller som han väljer att kalla dem *paranormala* fenomen i ett brett anlagt perspektiv. Ármann talar inledningsvis om sin bok som en slags diktsamling snarare än en uttömmande vetenskaplig behandling av ämnet. Formen på presentationen är också ovanlig i forskningssammanhang med korta tematiskt upplagda texter. Formen gör också, som Ármann påpekar, att det inte blir meningsfullt att eftersträva fullständig redovisning av alla exempel på ett sätt som skulle vara mer i linje med forskningstraditionen. Snarare väljer han att gå in på signifikativa och representativa exempel som belyser de frågeställningar han har. Även när det gäller avgränsningen och definitionen av *troll* väljer Ármann Jakobsson en ny väg. Han argumenterar för att alla möjliga typer av paranormala varelser som jättar, alver, levande döda med flera under medeltiden kategoriserades som *troll*. Därmed kan han behandla en mängd olika företeelser under denna kategori. Här behandlas allt från grottvarelser i *Bergbúa þátr* över trolldomskunniga kvinnor som t.ex. Katla och Geirriðr i *Eyrbyggja saga* till zombier och deras motståndare som Glámr och Grettir i *Grettis saga*. Det gemensamma för alla dessa fenomen är att de representerar *den andre*, utanförskapet och det som hotar normaliteten. De korta texterna behandlar fenomenen på ett sätt som inspirerar samtidigt som de alltså inte försöker leva upp till traditionella krav på uttömmande redovisning. I viss mån kompenseras bristen på fullständig redovisning av en omfattande notapparat där läsaren med krav på fler exempel och diskussion av tidigare forskning finner mycket av intresse. Även om Ármann Jakobssons bok alltså ställer sig explicit vid sidan av en traditionell forskningsredovisning är den både intressant och inspirerande. Den som vill få nya perspektiv på troll och oknytt i norrön litteratur har mycket att hämta här. K.G.J.

Mauro Camiz, *La saga islandese di san Benedetto*, 372 s., Rom 2017 (Edizioni kapp). ISBN 978-88-6514-281-3. De så kallade *Heilagra manna sögur*, översättningar av latinska *vitae* om heliga män och kvinnor, är i de flesta fall endast tillgängliga i Carl Rikard Ungers utgåva med samma namn från 1877. Enstaka sagor har senare utgivits separat, men de flesta väntar ännu på att få en mer modern utgivning. Det är därför glädjande att Mauro Camiz nu utger *Benedictus saga* med inledning, översättning,

textkommentarer och ordförklaringar, allt på italienska. Utgåvan är därmed primärt riktad mot en italiensk publik, studenter och forskare från andra discipliner som intresserar sig för de norröna översättningarna från latin. Den blir därmed också mindre tillgänglig för forskare inom det norröna fältet som inte självklart kan tillgodogöra sig Camiz' arbete. Men utgåvan kan också ses som ytterligare ett exempel på hur forskningen om inte bara på norrön litteratur och kultur utan på skandinavisk medeltidskultur generellt har blivit alltmer internationell. I Italien finns i dag flera miljöer som producerar relevant och intressant forskning på området och som har stor aktivitet och breda internationella kontaktytor. Påfallande ofta saknas främst skandinaviska representanter i denna internationella miljö efter flera decennier av nedläggning av undervisningstillbud och minskade möjligheter för forskare att göra en karriär inom vad som tidigare var skandinaviska kärnämnen. Mauro Camiz inledning ger en god inblick i bakgrunden för den helige Benedictus, texterna som gav honom helgonstatus och vägen till den norröna översättningen. Camiz ger därefter en beskrivning av den norröna texten och dess tradering innan den norröna texten trycks med den italienska översättningen på motsatt sida. Textutgåvan följs av en omfattande textkommentar och en ordlista.

K.G.J.

Matthias Egeler, Avalon, 66° nord. Zu Frühgeschichte und Rezeption eines Mythos, 590 s., Berlin 2017 (Walter de Gruyter). ISBN 978-3-11-044734-7. Matthias Egeler inleder sin bok i den absolut nordligaste delen av Island, Hédinsfjörður, där han finner en plats med namnet *Ódáinsakur* 'de odödligas fält', ett namn som man vanligtvis förknippar endast med en fantastisk plats som omnämns i fornaldarsagan *Hervarar saga*. Det nordisländska ortnamnet får nog ses som ett senare tillskott till den isländska namnfloran; det ger sannolikt inga ledtrådar för den som söker en faktisk motsvarighet till myten. Resten av Egelers bok behandlar myt-komplexet *Ódáinsakur/Glæsisvellir*, två mytiska platser som ofta nämns i samband med en mytisk kung, Guðmundr. De tidigaste spåren i de nordiska texterna efter en berättelse om ett slags paradisisk plats på jorden där människor inte dör finner Egeler hos Saxo Grammaticus i *Gesta Danorum*. I de norröna texterna är det första belägget alltså att finna i *Hervarar saga* som vanligtvis dateras till andra hälften av 1200-talet. Andra texter som innehåller spår av myt-komplexet är *Eiríks saga víðförla*, *Norna-Gests þáttur* och *Hálfðanar saga Eysteinsonar*, alla från 1300-talets första hälft, *Helga þáttur Þórissonar* och *Þorsteins þáttur bæjar-magns* som båda dateras till 1300-talet, och slutligen *Samsons saga fagra*

och *Bósa saga ok Herrauds* som troligen är från 1400-talets första hälft. Egeler pekar även på folkloristiskt material liksom antydningar i *Landnámabók* som tyder på att myterna om Ódáinsakur och Glæsisvellir har varit väl kända och förts vidare i den muntliga traditionen under lång tid. Men Egelers syfte med undersökningen är vidare än så. Han vill sätta in myterna om dessa platser i ett större sammanhang än det nordiska för att försöka finna rötterna till spekulationerna om en plats där människor inte dör. För att göra detta genomför han en kraftsamling av en studie som omfattar arkeologi, indoeuropeiska discipliner med exempel från anglosaxisk och anglo-normandisk tradition över keltiskt material till de klassiska verken som behandlar de odödligas öar. I ett inledande avsnitt diskuterar Egeler de metodologiska förutsättningarna för sin studie. Här visar han sig väl medveten om de svårigheter som hans jämförande metod ställer honom inför. Därefter inleds själva studien med ett omfattande kapitel där det nordiska materialet diskuteras ingående. De olika texterna får en grundlig behandling. Det arkeologiska materialet som Egeler diskuterar omfattar bland annat skeppssättningar och hur de tolkas som representanter för föreställningar om en skeppsresa till dödsriket i den germanska fornkulturen. Här kommer Egeler in på jämförelser med edda- och sagalitteraturen, t.ex berättelserna om Balders död och färd till Hel. Egeler är emellertid nyktert försiktig i sina slutsatser och ifrågasätter ofta möjligheterna att se samband mellan dessa källor och det myt-komplex som står i fokus för undersökningen. Han visar sig dessutom ofta sunt skeptisk till tidigare forsknings alltför lättvindiga bruk av källor av varierande värde vid rekonstruktionen av en germansk religion eller mytologi. I två följande kapitel görs jämförelser med den anglo-saxiska och anglo-normandiska och keltiska traditionen. Här diskuteras verk som t.ex. Geoffrey av Monmouths *Historia regum Britanniae* och myterna om kung Arthur liksom berättelsen om Brendans resa, *Navigatio Sancti Brendani* och flera verk från den keltiska traditionen. I den sista studien går Egeler in på de klassiska verk som kan ha bidragit till de nordiska myterna. Här behandlas bland annat Prokopius och Plutarchos. Egelers bok är imponerande i både omfång och behandling av materialet. Den ger en inblick i ett enskilt myt-komplex samtidigt som den också är förebildlig i hur den förhåller sig metodologiskt till stoffet. K.G.J.

Ian Felce, William Morris and the Icelandic Sagas, 210 s., Cambridge 2017 (Brewer). ISBN 978-1-84384-501-0. Intresset för den exotiska norröna litteraturen i engelsk forskning och litteratur tog sin början redan på 1700-talet, främst i form av översättningar av eddadikter och

enskilda sagor. Under 1800-talet var intresset starkt både bland forskare och lekmän och nära knutet till den allmänna vurmen för medeltiden. En personlighet i detta sammanhang är poeten och formgivaren William Morris (1834–1896) som är huvudperson i föreliggande bok. Morris var redan tidigt medveten om de isländska texterna och använde dem som inspiration i sin egen diktning, med dikter som *The lovers of Gudrun* (byggd på *Laxdœla saga* och historien om Guðrún Ósvífrsdóttirs förhållande till Kjartan och Bolli) och *Sigurd the Volsung* som inspirerats av dikterna om Sigurðr Fáfnisbani. Morris lärde sig isländska av islänningen Eiríkr Magnússon (stavningen är den som Eiríkr själv använde) och samarbetade länge med honom i översättningar av islänningasagor som t.ex. *Grettis saga* och Snorri Sturlusons kungakrönika *Heimskringla*. Felces bok fokuserar på just översättningarna från norrönt som har fått både ros och kritik i eftertiden. Författaren argumenterar utifrån biografiska upplysningar och en närläsning av översättningarna i relation till källtexterna för att de norröna texterna hade stor betydelse för Morris' diktning och världsbild; Morris utvecklade enligt Felce en egen idealbild av hjälten med utgångspunkt i sitt arbete. Boken ger en god bild av William Morris och hans förhållningssätt till de norröna texterna. I inledningen ger författaren dessutom en bibliografisk skiss av läraren och samarbetspartnern Eiríkr Magnússons bakgrund och visar hur mycket Eiríkr betydde för Morris' utveckling. Men i närläsningen försvinner islänningen en aning ur bilden vilket är synd; Eiríkr Magnússon skulle givetvis förtjäna en egen bok både i egenskap av att ha hjälpt till med att sätta Morris på spåret, men också som en läsare av de norröna texterna som sällan är nämnd i eftertiden.

K.G.J.

Gunnlaugur Ingólfsson (utg.), Fjölnisstaftsetningin. Hliðarspor í sögu íslenskerar staftsetningar, 130 s., Reykjavík 2017 (Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum). (Rit 94.) ISBN 978-9979-654-37-7. De första decennierna av 1800-talet växte den politiska uppfattningen av nationalstater sig stark som del av en nationalromantisk tendens i hela Europa. Också i Norden blev frågor om det nationella oberoendet viktiga. Samtidigt är det under dessa decennier som en språkforskning i mer modern mening börjar ta form. En av de mest framträdande personligheterna i den tidiga nordiska språkforskningen var Rasmus Rask som publicerade flera centrala arbeten inom nordisk filologi. Rask visade ett särskilt intresse för både fornisländska och det moderna isländska språket (om vars framtid han inte hade stora förhoppningar). Rask har en roll också i föreliggande bok även om han inte är central för bokens tema. En viktig del

av de isländska självständighetssträvandena rörde ju just språket och dess framtid. Det var under de här decennierna viktiga insatser gjordes (trots Rasks pessimistiska hållning) för att återupprätta det isländska talade språket och standardisera det isländska skriftspråket. En diskussion som i bokens undertitel benämns som ett sidospår (*bliðarspor*) initierades 1836 i tidskriften *Fjölnir* med en lång, anonymt utgiven artikel om isländsk rättstavning (man anser i dag att det var den kände filologen Konráð Gíslason som var författaren). Artikeln tog utgångspunkt just i Rasmus Rasks ideer om rättstavning och förde ett radikalt resonemang om en stavning framför allt byggd på det talade språket. Artikeln fick genast kraftig kritik i en annan isländsk tidskrift, *Sunnanpósturinn*, som snarare ansåg att skriftspråket hade en annan status som byggde på språk-systemet, bruket och etymologi. Artikeln i *Fjölnir* väckte uppenbart många känslor och det var flera som hade meningar om saken. En annan känd kulturpersonlighet och filolog som engagerade sig var Sveinbjörn Egilsson som författade två uppsatser i frågan som emellertid aldrig blev publicerade och tills nu endast bevarats i Sveinbjörns egen originalhandskrift. Det är därför glädjande för alla som intresserar sig för tidens språkdebatt att de två uppsatserna ingår i föreliggande utgåva i diplomatisk form. Utgivaren Gunnlaugur Ingólfsson har här samlat de viktigaste texterna från detta sidospår i den isländska rättstavningens historia. Utgåvan omfattar den första artikeln i *Fjölnir*, två svar från tidskriften *Sunnanpóstur* och ett antal mindre artiklar från den följande debatten i *Fjölnir*. Och så de två uppsatserna av Sveinbjörn Egilsson. Dessutom har boken en informativ och god inledning som sätter in debatten i sitt sammanhang och redogör för dess påverkan på isländsk rättstavning och rättstavningsdebatt i eftertiden.

K.G.J.

Siân E. Grønlie, The Saint and the Saga Hero. Hagiography and Early Icelandic Literature, 318 s., Cambridge 2017 (Brewer). ISBN 978-1-84384-481-5. Sagorna om helgon, de så kallade *Heilagra manna sögur*, är en av de tidigast dokumenterade genrerna på norrönt språk och flera av de bevarade texterna anses vara äldre än de tidigaste islänningasagorna. Helgonberättelserna har dessutom uppenbart varit populära under medeltiden; de finns bevarade i stor mängd i de isländska handskrifterna. Inom forskningen har det ofta framhållits att översättningen av latinska *vitae* över helgon har haft betydelse för framväxten av den norröna litteraturen, t.ex. just islänningasagorna. Men relationen mellan de översatta texterna och de på folkspråket direkt komponerade sagorna har inte alltid fått den uppmärksamhet den förtjänar. I inledningen till sin bok

argumenterar Siân E. Grønlie för det hon kallar ”a creative interplay between saints’ lives and sagas throughout the saga-writing period, and that this had a significant impact on how saga narrative developed” (ix). I sin diskussion kommer författaren in på många av de centrala texterna i den norröna kanon. Inledningsvis diskuteras relationen mellan de översatta berättelserna om helgon och en framväxande norrön tradition. Här behandlar författaren framväxten av en inhemsk litteratur om lokala helgon samtidigt med islänningasagorna som genre. Grønlie kommer därefter in på den tidigaste kända krönikan om en norsk kung, benediktinbrodern Oddr Snorrasons berättelse om missionskungen Óláfr Tryggvason (ursprungligen komponerad på latin men snart översatt till norrönt). Oddrs saga kan ses som ett slags hybrid mellan en *vita* och en saga där kungen beskrivs som en heroisk krigare samtidigt som han ska framstå som en martyr och helgon. Grønlie ser med all rätt Oddr Snorrason som en föregångsman och som den förste att skriva en längre berättelse av den typ som vi senare ser i islänningasagorna. I de följande kapitlen diskuterar hon flera av de centrala islänningasagorna och argumenterar för att de använder sig av motiv från helgonsagorna samtidigt som de presenterar bilder av starka krigare snarare än helgon och därmed förmedlar ett slags motbild till den som ges i helgonskildringarna. Hon använder här Itamar Even-Zohars polysystemteori som utgångspunkt för sina resonemang om genreutveckling och relationen mellan olika genrer i ett litterärt system. Hon argumenterar att man här kan vänta sig det som Even-Zohar kallar *interference*: ”innovation in the saga genre as it interacts creatively with the missionary hagiography at the centre of the literary polysystem” (123). I ett första kapitel behandlas *Egils saga Skalla-Grímssonar* och *Hrafnkels saga*. De två sagahjältarna, Egill respektive Hrafnkell, representerar enligt Grønlie två olika förhållningssätt till det kristna helgonet. Egill framstår som en ”anti-saint” som utmanar kristna normer medan Hrafnkell utsätts för tortyr och martyrskap vars motiv påminner om helgonlegenderna, men som i sagan används med andra syften. Båda sagorna framstår alltså närmast som ett slags motargument mot den hagiografiska litteraturens normer, men med denna genres egna stilmedel. I de följande kapitlen presenterar Grønlie närläsningar av flera motiv i de centrala islänningasagorna, t.ex. skildringen av missionen och hur (vissa av) de icke-kristna islänningarna före omvändelsen ändå framstår som moraliskt försvarbara (med exempel från bl.a. *Njáls saga*) och hur motiv från den hagiografiska litteraturen assimileras i de norröna sagorna, men med andra retoriska funktioner, som t.ex. skildringen av Gísli Súrssonns liv som fredlös i *Gísla saga* eller av de två hirdskalderna Hallfreðr vand-

ræðaskáld och Þormóðr Kolbrúnarskáld och deras omvändelse i skildringarna av kungarna Óláfr Tryggvason respektive Óláfr Haraldsson. En viktig slutsats blir att de mångstämmiga islänningasagorna ”should not be read in isolation; rather they are active participants in a vibrant web of literary relations” (255). Siân Grønliens bok presenterar många intressanta läsningar av islänningasagor och kungasagor i relation till den hagiografiska litteraturen och det är ytterst relevant att, som hon argumenterar, se dessa genrer som delar i ett litterärt system snarare än som avgränsade och oberoende storheter. Boken blir därmed en utmaning till andra forskare att gå vidare med utforskningen av den norröna litteraturens polysystem. K.G.J.

Isländingesagaerne. Et udvalg i ny oversættelse. Bind 1. Njals saga, red.: Annette Lassen, 344 s., [København] 2017; Bind 2. Laksdølernes saga. Totten om Bolle. Viglunds saga, red.: Annette Lassen, 287 s., [København] 2017; Bind 3. Egils saga. Fostbrødrenes saga. Erik den Rødes saga, red.: Annette Lassen, 381 s. [København] 2017. 978-87-02-21479-6; 978-87-02-22725-3; 978-87-02-22872-4. År 2014 utkom den omfattande danska översättningen *Isländingesagaerne. Samtlige sagaer og niogfyrre totter*, utgiven av Saga Forlag, Reykjavík, parallellt med en svensk och norsk översättning; den svenska översättningen anmäldes i ANF 130, s. 185–187. Nu ger Gyldendal ut ett urval av dessa översättningar i sex volymer; de första tre presenteras här i ett sammanhang, de följande tre kommer att utges senare. Därtill finns i ”paketet” en introduktionsvolym, Annette Lassens *Isländingesagaernes verden*, som presenteras på annan plats i årets krönika. Flera översättare har varit engagerade i arbetet. Njals saga har sålunda översatts av Kim Lembek, Helle Degnbol står tillsammans med Annette Lassen för översättningen av Laksdølernes saga, Totten om Bolle har översatts av Lassen och Viglunds saga av Karen Bek-Pedersen. I den tredje volymen har Egils saga översatts av Rolf Stavnem, Fostbrødrenes saga av Peter Springborg och Erik den Rødes saga av den ovan nämnda Helle Degnbol. Man iakttar vid läsningen skillnader i några redaktionella val som gjorts i den danska respektive svenska översättningen, bl.a. så att man använder danska former av ortnamnen som *Øfjord*, *Sejlenæs* och *Rønnesnæs*, där man i den svenska översättningen valt *Eyja fjörð*, *Siglunes* och *Reynisnes*. Personnamn som *Jorun Mandvidsbrink*, *Torun Horn* respektive *Stentor på Ør* möter oss i den danska översättningen, där den svenska har *Jórunn Manvitsbrekka*, *Þórunn Hyrna* respektive *Steinþór på Eyri*. Den svenska översättningen ligger beträffande namnval alltså närmare den isländska förlagan. Man läser

med stor behållning de välkända texterna i denna danska översättning. Här återfinner man berättelserna om starka män och kvinnor och ett samhälle där hedern till allt pris skall upprätthållas. Här kommer oss en rad kvinnor till mötes i Laksdølernes saga: Un den Dybsindige, den iriska kungadottern Melkorka samt Torgerd, Turid och Gudrun Usviversdatter, den sistnämnda sagans huvudaktör; här använder jag naturligtvis de namn som möter i den danska översättningen. Totten om Bolle ger oss en rätt nykter bild av maktallianser byggda på vänskapsrelationer, och Viglunds saga – en senmedeltida saga – är en hövisk kärlekshistoria med Viglund och Ketilrid som huvudpersoner, vilkas kärlek är omöjlig p.g.a. släkternas fiendskap. Fostbrødrenes saga handlar om två våldsmän, Tormod och Torgejr, och deras våldsamma framfart reglerad av en hederskodex där hämnden och råheten är bärande. Om upptäckter av för vikingarna tidigare okända landområden som Grönland och Vinland där man möter skrälningar, men också om mötet mellan hedniska och kristna föreställningar, handlar Erik den Rødes saga. Och så har vi Njals saga och Egil saga, vilka är enastående bland islänningssagorna. Dessa översättningar beledsagas av ett sparsamt antal noter där några ord och uttryck belyses, och på något ställe anges även att översättningen är diskutabel. I slutet av volymerna finns släkträd som belyser relationer mellan dem som nämns i sagorna samt illustrativa kartor. Dessutom finns förteckningar där ord och begrepp (och några namn) i sagorna förklaras. Det är bra att ett urval av sagorna från den stora översättningen nu tillgängliggörs i ett något annat format, och värdet förstärks avsevärt genom den ganska enkla men funktionella inramningen med introduktioner, släkträd och kartor samt korta ord- och sakförklaringar. L.-E.E.

Haraldur Bernharðsson (red.), Íslenske klausturmenning á miðöldum, 315 s., Reykjavík 2016 (Miðaldastofa Háskóla Íslands). ISBN 978-9935-23-124-6. Under läsåret 2013–2014 arrangerade Miðaldastofa Háskóla Íslands en serie föreläsningar med fokus på klosterkulturen på Island under medeltiden. Detta är ett område av utforskningen av isländsk skriftkultur som ofta hamnat i skuggan av forskningen om islänningasagor och de stora kungasagorna, för att inte tala om edda- och skaldediktning. Dessutom har det länge funnits en ovilja att erkänna klostrens roll i framväxten av en skriftkultur som präglats av både nationell chauvinism och ointresse när det gäller Islands del i den europeiska kulturen. Folkspråket var det centrala och kyrkans latin hade endast begränsad betydelse för den isländska traditionen. En forskare som Finnur Jónsson kunde föraktfullt avfärda påverkan från latinska texter som ”munkelærdom” och

denna hållning har ofta varit svår också för senare forskare att frigöra sig från. Boken som redigerats av Haraldur Bernharðsson är därför del i en fortsatt rörelse bort från de nationella perspektiven där också isländsk skriftkultur sätts in i ett större perspektiv. I en inledande artikel visar Gottskålk Jensson hur etableringen av kyrkor, biskopssäten och kloster hela tiden måste ses i relation till den överordnade strategin för den romerska kyrkan för att utvidga sitt intresseområde och styrka sina positioner. Det är snarare efter överväganden i den kyrkliga hierarkin som infrastrukturen utvecklas, vilket för med sig bland annat en snabb framväxt av kloster på Island under 1100-talet. Och det var vid dessa kloster som grunden för den isländska skriftkulturen lades. I de följande artiklarna får denna inledande bild en djupare behandling. Margaret Cormack diskuterar etableringen av klostren och de legender om klosteretableringen som formades i skrift. Artikeln ger en bild av hur etableringen av klostren får en litterär behandling i samtiden och hur denna speglar attityder till klosterkulturens framväxt. Sverrir Jakobsson diskuterar de långa linjerna för klostret på Helgafell, från dess etablering till dess efterreformatoriska roll. Han visar hur stora rikedomar hade kommit under klostrets styre och hur dessa blev intressanta för världsliga hövdingar i samband med reformationen. Här framkommer alltså en annan bild av klostrens position i samtiden som jordägare och rika institutioner än den som ofta framställts i tidigare historieskrivning där klostren allmänt behandlats som obetydliga för isländsk kultur. Elizabeth Walgenbach går i sin artikel in på hur kyrkofriden skildras i samtidssagorna. Hennes jämförelse med engelskt material sätter de isländska skildringarna i relief. Det är intressant att se hur viktiga de kyrkliga institutionerna, både kloster och kyrkor, var som tillflyktsorter under stridigheterna på 1200-talet och för att skydda dem som sårats i kamperna. Klostren fungerade som en slags neutrala platser dit stridande från båda parter kunde söka sig. I en följande artikel belyser Gunnar Harðarson den viktiga roll som klostret St Victor i Paris kom att spela för skriftkulturen i Norge och på Island under medeltiden. Klostret var ett viktigt center för utbildningen av blivande biskopar och lärda inom kyrkan från andra hälften av 1100-talet. Man vet inte säkert om viktorinorden faktiskt låg till grund för något av de augustinska klostren på Island, men mycket tyder på att så var fallet. För klostret Helgafell är det väl närmast fastlagt att det följde viktorinorden. Haraldur Bernharðsson diskuterar ett gammalt trätoämne mellan norska och isländska forskare, hur norskt skriftspråk påverkade det isländska under medeltiden. Haraldur sätter frågan i relation till infrastrukturen med kloster och kyrka och kommer till en mer nyanserad

slutsats än många tidigare forskare som hållit fast vid en nationell avgränsning. Förvisso påverkades isländska skrivare av norska skrifttraditioner, men deras eget talspråk påverkades i liten grad vilket kan ses i hur språkförändringar sker på Island oberoende av det som sker i Norge. Det torde inte råda något tvivel om att det fanns skriptorier vid åtminstone de största klostren på Island så Guðvarður Már Gunnlaugssons val av titel, ”Voru scriptoria í íslenskum klaustrum?”, kunde uppfattas som retoriskt. Men frågan gäller mer huruvida det fanns skriptorier i en europeisk mening, och den frågan måste enligt Guðvarður Már besvaras med större försiktighet. Kanske bör vi snarare tala om skrivargrupper eller liknande. I de två sista artiklarna i boken behandlas olika materiella fenomen relaterade till handskriftskulturen. Guðrún Harðardóttir presenterar sin forskning om sigill och de bilder vi finner på dessa i relation till hur klostren faktiskt har sett ut på Island. Det finns närmast inga källor till hur klosterbyggnaderna såg ut, men sigillerna kan ge en viss inblick i detta. Slutligen diskuterar Guðbjörg Kristjánsdóttir illuminationer i de handskrifter som knyts till benediktinklostret på Þingeyrar på norra Island. Här visar det sig, liksom i Guðvarður Már Gunnlaugssons artikel, att grupper av skrivare och deras gemensamma produktion av handskrifter snabbt kan utökas med flera när nya relationer mellan skrivare etableras eller när också illuminationer dras in i diskussionen. Gruppen av manuskript som kan knytas till avskriftsverksamheten på Þingeyrar kan med den här studien ökas ytterligare och nya skrivare dras in i analysen av vad som skrevs och även vad som lästes vid detta kloster som var ett av de rikaste på Island. Det är glädjande att läsa all denna nya forskning på ett område som definitivt är värt större forskningsinsatser. Boken kan förhoppningsvis leda till än mer ökat intresse för de viktiga frågor som rör framväxten och utvecklingen av en skriftkultur på Island (och i Skandinavien) som del av den europeiska skriftkulturen.

K.G.J.

Alex Speed Kjeldsen, Notarius publicus Jon Egilsson. En senmiddelalderlig skrivares skrift, språk och herkomst, 313 s., Oslo 2017 (Novus). (Bibliotheca Nordica 9.) ISBN 978-82-7099-899-9, ISSN 1801-1315. Denna monografi handlar om skrivaren Jon Egilsson (JE), som levde på Island och var verksam under första halvan av 1400-talet. Det finns bevarat 27 originaldiplom av hans hand från 1418–1440. Han är därmed den mest välbelagde skrivaren av diplom vid denna tid. Han är också skrivare av Jón Vilhjalmssons kopiebook och ytterligare några alster. Boken innehåller – efter en genomgång av författarens tillvägagångssätt – en beskrivning av JE som person, hans samlade produktion och en redogörelse för tidigare

undersökningar av hans skrift och språk. Därefter görs (i kap.4) en paleografisk analys av JE:s skrift, med detaljerade beskrivningar av de enskilda tecknens manifestation. I kapitel 5 görs sedan en ortografisk-fonologisk analys av JE:s skrifter. Förf. skiljer på tryckstarka och trycksvaga vokaler respektive konsonanter. Här får vi noggranna genomgångar av formvariationen (med statistik) för alla fonem, t.ex. stavningsvariationen för diftongerna eller fonemen /u/ och /v/. I ett kort stycke beskrivs också JE:s sparsamma bruk av accenttecken. I kapitel 6 får vi en likaledes detaljerad genomgång av JE:s behandling av morfologi och ordbildning, där JE:s varianter ställs i relation till den dåtida språkliga variationen och ibland även till övriga diplom från samma tid. Kapitlet är disponerat efter ordklass, där verben får störst utrymme. Det korta kapitel 7 tar upp JE:s ordförråd, härunder bl.a. både olika ordformer på innehållsord och val av funktionsord. Kapitel 8 är också kortare och tar sig an syntaktiska förhållanden, där kasusbruket får relativt stort utrymme, framför allt då JE:s kasusval avviker från det förväntade. Här finns också ett kort avsnitt om ”kongruensfel”, men ingenting om ordföljd, räckvidd eller liknande. I kapitel 9 ges en sammanfattande beskrivning av JE:s skrift och språk, dels i jämförelse med samtida isländska skrivares språk, dels den interna variationen i hans produktion. Här efter följer en konklusion och en engelsk *Summary*. Boken innehåller två bilagor, en med tre planscher med skriftprov och en med detaljerad statistik av hur reflexivformerna manifesteras. Härutöver finner vi listor över tabeller och figurer i boken samt litteraturlista och tre register. Dessa behandlar i tur och ordning personer, orter samt omnämnda isländska originaldiplom. Sammantaget ger boken en mycket omfattande beskrivning av den variation som JE:s skrifter innehåller och hur de förhåller sig till andra samtida isländska skrivares produktion. Tyngdpunkten ligger på det paleografiska, fonologiska och det morfologiska, men förf. redovisar även andra språkliga nivåer. Genomgången är noggrann, och det är få medeltida skrivares språk som vi känner så väl.

L.-O.D.

Annette Lassen, Islændingesagaernes verden, 165 s., København 2017. 978-87-02-23408-4. På annan plats i denna krönika anmäls de tre volymer (av planerade sex) av den danska översättningen av islänningasagorna som nu Gyldendal utger. Volymererna bygger på de översättningar som återfinns i det år 2014 utgivna storverket *Islændingesagaerne. Samtlige sagaer og niogfyrre totter* (1–5), utgivet av Saga Forlag, Reykjavík. Det är bra att Gyldendal med sin utgivning tillgängliggör översättningarna även i detta format. Utmärkt är också att förlaget dessutom utgivit denna lilla

introduktionsvolym. Kunnig guide är Annette Lassen som ensam bar redaktionsansvaret vid utgivningen av det nämnda fembandsverket och dessutom ansvarar för utgivningen av *Oldtidssagaerna* (1–8; Gyldendal 2016–19). Vad sagor och tåtar är redovisas inledningsvis i introduktionsvolymen, sedan följer ett viktigt kapitel om den isländska litteraturen sedd i ett större sammanhang, där de europeiska dimensionerna också tonar fram och exemplifieras. Vidare finns ett avsnitt om trädning. Det som karakteriserar sagor av olika ålder redovisas i ett avsnitt som man läser med stort intresse. Nära förbundet med detta är det som sägs om dem som nedtecknade sagorna och deras källor. Islänningarna som ”Nordens historiefortællere og læseheste” är föremål för uppmärksamhet i ett avsnitt. Sedan diskuteras islänningasagornas historicitet, t.ex. nedbränningen av Njals gård i Njals saga. Arkeologiska undersökningar visar inte att boningshuset skulle ha brunnit ner som det beskrivs i sagan. Einar Kárason har istället hävdad att sagans beskrivning av storbranden skulle spegla en händelse som är samtida med tiden för sagans nedtecknande, nämligen branden i Flugumýri år 1253, där 25 människor blev innebrända. I sammanhanget behandlas även sagornas beskrivning av färderna mot Nordamerika, varvid erinras om arkeologerna Helge Ingstads och Anne Stine Ingstads undersökningar av vikingabostäder i L’Anse aux Meadows, Newfoundland. Stilen och den litterära tekniken i sagorna beskrivs sedan, bl.a. dryftas replikerna, och i ett avsnitt kommer författaren in på de knepiga skaldedikterna. Ett mångfasetterat avsnitt handlar om islänningasagornas samhälle med redovisningar av medeltidens trosförhållanden, släktens betydelse, rättsförhållanden, kvinnor och män och relationen dem emellan, kärlek, heder, de ekonomiska förhållandena, gården och arbetet där samt båtar och båtbyggande. Detta är ett omfångsrikt kapitel om cirka 35 sidor. Boken avslutas med ett kort kapitel om sagaöversättningar i Danmark, och ett långt avsnitt om de enskilda sagorna med fylliga innehållssammanfattningar. Visst är det bra att få dessa sammanfattningar av enskilda sagor, men resuméerna hade alternativt kunnat samlas kring olika teman. Handskrifter, översättningar och en del facklitteratur förtecknas till sist i boken. Annette Lassens bok är, formatet till trots, innehållsrik och har en pedagogisk uppläggning som gör den lätt att följa samtidigt som den synes vara väl förankrad i en vetenskaplig diskussion. Boken ger, tillsammans med de sex volymer av ett urval sagor och tåtar som förlaget samtidigt utger – av vilka alltså så här långt tre kommit –, en plattform som gör det möjligt att också till en bredare allmänhet sprida kunskaper och därmed intresse för de tidiga litterära storverk som islänningasagorna utgör.

L.-E.E.

Hans Jacob Orning, The Reality of the Fantastic. The Magical, Political and Social Universe of Late Medieval Saga Manuscripts, 387 s., Odense 2017 (University Press of Southern Denmark). (The Viking Collection 23.) ISBN 978-87-7674-935-4; ISSN 0108-8408. Denna bok ger sig i kast med att försöka utvinna historisk kunskap ur några isländska manuskript som innehåller samlingar av isländska sagor. Efter en inledande introduktion där förf. sätter in studiet av sagorna i sin vetenskapshistoriska kontext och pekar på att historiker i stort sett undvikit sagorna under lång tid, ställs frågan om man över huvud taget kan utvinna historisk kunskap ur sagatyper som normalt anses helt ohistoriska, såsom fornaldarsagor och riddarsagor. I denna bok försöker förf. med hjälp av nyfilologiska metoder utvinna kunskap om manuskriptens tillkomstmiljö och därifrån utvinna historisk kunskap om manuskriptens tillkomsttid. Boken undersöker främst samlingshandskriften AM 343a 4to, som är skriven på 1400-talet och som innehåller 15 riddarsagor och forntidssagor. Men den behandlar också den samtida handskriften AM 471 4to och den äldre Holm perg 7 4to, som båda innehåller några sagor som är desamma som i AM 343a 4to. Bokens längsta kapitel ger en ingående beskrivning av AM 343a 4to: s innehåll och teman. Här grupperas sagorna efter teman och oppositioner, där centrum och periferi är en av de centrala. Förf. visar hur periferin ofta beskrivs som etniskt annorlunda och med intern oordning. Kapitlet innehåller också ett försök till inplacering av handskriften i en historisk kontext. Sedan följer i vardera ett kapitel jämförelser av AM 343a 4to och de två andra handskrifterna. Den samtida AM 471 4to innehåller tre sagor som också finns i huvudundersökningen, medan övriga sagor saknas i den senare. Sammantaget tycks AM 471 4to vara mer intresserad av Island och isländska hövdingar medan AM 343a 4to ofta behandlar skandinaviska och europeiska kungar. Den tredje handskriften, Holm perg 7, är tillkommen på tidigt 1300-tal och alltså något äldre än de andra två. Den innehåller, liksom AM 343a 4to, Örvar-Odds saga, men uppenbart är den bearbetad i den senare handskriften, bl.a. med två längre interpolationer. Genom jämförelse av versionerna och genom jämförelse med vilka andra sagor som ingår i handskrifterna kan förf. utvinna en hel del om tillkomstmiljön. I den sista delen av boken försöker förf. att placera in handskrifterna i en vidare litterär och historisk kontext. Detta görs i flera steg där förf. först går från text till manuskript, sedan från manuskript till textsamfund och från textsamfund till fjortonhundratalets Island. Det hela avslutas med en diskussion om

vilken betydelse den isländska fristatens upphörande på 1260-talet har. Boken innehåller en förteckning över omnämnda handskrifter och ett sak- och personregister. L.-O.D.

Dario Bullitta (ed. and trans.), Páls leizla. The Vision of St Paul, 105 s., London 2017 (Viking Society for Northern Research). ISBN 978-0-903521-96-3. Den norröna visionslitteraturen har fått mer och förtjänad uppmärksamhet under senare år med flera monografier som omtalats i tidigare litteraturkrönikor. På grund av det ringa intresset för den här litteraturen i tidigare forskning har tillgången till texterna i ordentliga vetenskapliga utgåvor varit begränsad. Dario Bullitta gör med sin utgåva och översättning till engelska av *Páls leizla*, den norröna versionen av Paulus vision av paradiset och helvetet, *Visio Pauli*, en viktig insats för att göra detta material mer tillgängligt. I en lång inledning diskuteras bakgrunden för den norröna versionen. Här behandlas de latinska källorna till den norröna översättningen och forskningsläget för de bevarade manuskripten till dessa källor. Vidare presenteras den norröna texten och de två bevarade handskrifter som innehåller den norröna texten. Bullitta diskuterar dessutom innehållets karaktär i den norröna texten i förhållande till de latinska förlagorna och ordförrådet i texten. Denna diskussion lägger grunden för en behandling av tidigare forskning vad gäller en norsk respektive isländsk proveniens för den norröna versionen. Utgivaren kommer här fram till att det mesta tyder på att den norröna versionen har tillkommit på Island och sent under medeltiden, troligen inte tidigare än mitten av 1400-talet. Han anser att biskopssätet Hólar på norra Island torde vara den mest troliga platsen för dess komposition. Här konstaterar Bullitta att detta gäller texten ”in the form we know it today”, något som kanske kunde ha diskuterats i relation både till en betydligt tidigare tillkomsttid, redan på 1200-talet, och en norsk proveniens. Vi blir ju i dag mer och mer medvetna om den medeltida textens varians och hur mycket en text förändras i traditionen. När Bullitta i sin diskussion tar utgångspunkt i att det finns motstridiga tendenser i både ordförråd och innehåll i båda de bevarade textvittnena kunde detta kanske ha krävt en längre diskussion om just texters föränderliga natur i handskriftstraditionen. Men här har Bullitta valt en mer traditionell textkritisk metod i sitt arbete där den här typen av variation blir besvärande men inte alltid intressant att diskutera. Intressant är det dock att notera de återkommande tecknen på engelskt inflytande på den bevarade texten, vare sig detta stammar från första hälften av 1200-talet eller från engelska kontakter med Hólar under 1400-talet. Utgåvan är uppställd i fyra spalter med den

norröna texten, den valda latinska texten och på motstående sida i uppslaget översättningar av båda. Detta ger läsaren möjlighet att kontrollera paralleller i de två källtexterna och för läsare som inte behärskar norrönt och latin möjlighet att åtminstone få tillgång till innehållet. Den princip för normalisering Bullitta har valt kan ifrågasättas. Om han verkligen menar att texten tillkommit omkring mitten av 1400-talet ger det egentligen lite mening att normalisera den till ett rekonstruerat språkstadium ca 1200–1250. Detta gör ju tyvärr texten mindre användbar för den som är intresserad av 1400-talets språk. Dessutom blir det ju närmast paradoxalt att först argumentera starkt emot en tidigare datering av texten till 1200-talets första hälft till fördel för en betydligt senare datering och därefter normalisera texten till det språkstadium som den alltså enligt den föregående diskussionen inte tillhör. Detta sagt är det ändå glädjande att det utkommer goda textutgåvor av texter som tidigare varit svårtillgängliga för forskare. Etableringen av mer handskriftsnära utgåvor blir nästa steg i att utforska detta spännande material.

K.G.J.

Sif Ríkharðsdóttir, Emotion in Old Norse Literature. Translations, Voices, Contexts, 223 s., Cambridge (Brewer). ISBN 978-1-84384-470-9. De isländska sagorna är definitivt inte kända för några explicita skildringar av känslor. Men känslorna finns där, underförstådda och tydliga för den som läser texterna omsorgsfullt. Det är just vad Sif Ríkharðsdóttir gör i sin bok om känslöyttringar i norrön litteratur. En viktig markering redan tidigt i boken är att läsaren måste hålla isär skildringar av känslor och känslor i den verkliga världen. Det som är temat i boken är de litterära uttrycken för känslor snarare än känslornas plats i medeltidens isländska samhälle. Det är samtidigt viktigt att de litterära skildringarna av känslor naturligtvis inte har tillkommit i ett tomrum utan kontakt med det omgivande samhället. Sif Ríkharðsdóttir visar hur den franska riddarlitteraturen som översattes i Norge och på Island under främst 1200-talet hade andra sätt att presentera känslor än de inhemska genrerna, som just islänningasagor eller fornaldarsagor. I fem kapitel diskuterar hon hur känslöyttringar beskrivs i olika genrer och kontexter, liksom möjligen över tid. Ett första kapitel behandlar två översatta riddarromaner, *Ívens saga* och *Tristrams saga ok Ísöndar*, som båda anses ha översatts vid Hákon Hákonarsonens hird i Norge, men som i dag endast föreligger i handskrifter från Island. Detta första kapitel fokuserar på hur litterära identiteter förhåller sig till läsarnas förväntan, deras ”känslorhorisonter”, och hur översättningar dels anpassas till målspråkets förväntan, dels kan leda till förändringar i hur läsarna/åhörarna förstår koderna för känslöyttringar. Där-

efter följer ett kapitel om de strategier som islänningasagorna använder för att iscensätta känslouttryck. Ett viktigt avsnitt i *Egils saga Skalla-Grimssonar* som behandlas här är det som skildrar hur Egil efter sonen Böðvars död hanterar sin sorg. Det blir därmed naturligt i ett tredje kapitel att diskutera dikten *Sonatorrek* som Egil på dotterns inrådan diktar om förlusten av söner. Här argumentar författaren för att dikten utgör ett medel för den som formar historien att skapa en stämma för uttryck av inre känslor. Här görs också jämförelser med eddadikten *Guðrúnarkviða hin fyrsta* där Guðrún kämpar med sorgen efter den döde Sigurðr. Bokens fjärde kapitel går därefter in på främst två något senare islänningasagor, *Njáls saga* och *Laxdæla saga*, som ger rikligt av material för studier av hur känslor förblir implicita i skildringen men också hur känslouttryck skildras som del av ett socialt spel med tydliga koder ofta också relaterade till kön. I ett sista kapitel återvänder Sif Ríkharðsdóttir till riddarlitteraturen, nu i form av de sagor som tillkom på Island utan franska förlagor, främst på 1300-talet och i viss mån under 1400-talet. Här utgörs materialet främst av *Sigurðar saga þögla*. Syftet med detta sista kapitel är att visa hur den ursprungliga ramen för uttryck av känslor i riddarlitteraturen har omformulerats och nu är tydligt relaterad till kön och en social osäkerhet i samtiden. Med de fem kapitlen ger författaren en bild av hur känsluskildringar spelar en roll för genrer och utvecklingen av genrer samtidigt som de också speglar könsrelaterade koder i samtiden och över tid. Sif Ríkharðsdóttirs bok visar på ett nyanserat sätt hur den isländska litteraturen, både prosa och poesi, är del i den europeiska medeltidslitteraturen och hur studiet av känslouttryck i litterära texter tillkomna i perioden 1200 till 1500 kan ge nya insikter i hur inhemska traditioner och strategier möter nya impulser och andra sätt att utnyttja de litterära medlen i ett pågående spel som leder till nya genrer och nya förväntningshorisonter hos läsare och åhörare. K.G.J.

Jón Viðar Sigurðsson & Sverrir Jakobsson (red.), Sturla Þórðarson. Skald, Chieftain and Lawman, 291 s., Leiden 2017 (Brill). (The Northern World. North Europe and the Baltic C. 400–1700 AD. Peoples, Economics and Cultures, vol. 78.) ISBN 978-90-04-34235-4. Sturla Þórðarson (1214–1284) är en av de mest kända aktörerna under 1200-talets senare del på Island men också i relation till den norske kungen Magnús Hákonarson. Han var brorson till den än mer välkände Snorri Sturluson. På kungens order författade Sturla *Hákonar saga Hákonarsonar*, en av de stora så kallade *samtidssagorna* som alltså handlar om händelser som är mer eller mindre samtida med författarna. Sturla är också känd som författare till

en saga om kung Magnús, *Magnús saga Hákonarsonar*, som i dag endast finns bevarad fragmentariskt. Dessutom skrev han en krönika om sin egen tid på Island, den så kallade *Íslendinga saga* som ingår i den stora kompilationen *Sturlunga saga*, och en redaktion av *Landnámabók*, sammanställningen av de familjer som först tog land på Island och bosatte sig där. Mycket tyder också på att Sturla som lagkunnig har haft mycket att säga till om vid utformningen av den nya lagboken *Járnsíða* som snart ersattes av den mer elaborerade *Jónsbók*, och slutligen finns det förslag om att han sammanställde samtidens encyklopediska lärdom i en handskrift som numera är förlorad men delvis kan rekonstrueras från kopior som gjordes innan den försvann. Sturla Þórðarson är därmed väl värd en ordentlig studie och han har också rönt alltmer uppmärksamhet framför allt i isländsk forskning under de senaste decennierna. I samband med att man markerade att det var åttahundra år sedan han föddes 2014 arrangerades det en konferens i Reykjavík med fokus på hans författarskap och liv. I ett tjugotal artiklar diskuteras de ovan nämnda verken och Sturlas roll som författare, krönikör, politiker och individ. Genomgående nytt i bidragen är att den traditionella synen på Sturla som en objektiv rapportör av historiska fakta utmanas och att man nu snarare ser och betonar hans subjektivitet och hans olika narrativa strategier som centrala och relevanta studieobjekt. De två redaktörerna, Jón Viðar Sigurðsson och Sverrir Jakobsson har gjort ett gott arbete med att samla många av dem som i dag arbetar med olika perspektiv på 1200-talets skriftkultur och med särskild inriktning på just Sturla Þórðarsons arbeten. K.G.J.

Kirsten Wolf & Natalie M. van Deusen, The Saints in Old Norse and Early Modern Icelandic Poetry, 363 s., Toronto 2017 (University of Toronto Press). ISBN 978-1-4875-0074-0. Äldre skaldediktning och eddadiktningen är generellt välkända bland nordister. Senare skaldedikt och religiös diktning från senare delen av medeltiden är nog mindre känd. I samband med att den religiösa litteraturen, vanligtvis i översättning från latin, under de senaste årtiondena har fått mer uppmärksamhet, t.ex den omfattande litteraturen om helgonens liv i det som ofta kallas *Heilagra manna sögur*, har också diktningen om helgonen på norrönt språk under senare år rönt mer intresse från forskningen. Det är ett stort antal helgon vars liv och verk har skildrats i den bevarade diktningen. Den här presenterade bibliografiska redogörelsen listar dikter om ett åttital helgon från Maria till de nordiska helgonen från medeltiden. De två forskarna som sammanställt detta bibliografiska arbete hör till de ledande på området för tillfället och deras översikt gör det troligt (trots deras egen blygsam-

het när det gäller fullständigheten) att boken är närmast heltäckande när det gäller utgåvor av och forskning om helgondiktningen från norrön medeltid och tidig modern isländsk period. Boken innehåller en sammanställning av diktningen tillägnad samtliga helgon och några andra centrala figurer som ärkeängeln Mikael och det heliga korset. Varje helgon har sitt eget avsnitt som inleds med uppgifter om helgonets festdag i kalendariet, den enskilda dikten och dess datering med *incipit*, uppgifter om handskriftsläget, utgåvor, översättningar till moderna språk och forskningslitteratur. Boken utgör ett välkommet bibliografiskt redskap för den som vill studera helgondiktningen närmare. Den borde invitera fler forskare att se närmare på detta relativt utforskade material. K.G.J.

*

I teneste for nynorsken. Heidersskrift til Olaf Almenningen 70 år, red. av Knut E. Karlsen, Dagfinn Rødningen & Håvard Tangen, 282 s., Oslo 2017 (Novus Forlag). ISBN 978-82-7099-875-3. Som framgår av bokens undertitel är det här en festskrift till professor Olaf Almenningen på hans 70-årsdag 2017. Almenningen är kanske främst känd för sin 30-åriga insats som lexikograf och redaktör vid Norsk Ordbok och som en förkämpe för nynorskans ställning i Norge – därav huvudtiteln på boken. Redaktörernas inledande kapitel om Almenningens arbete på olika områden ger i själva verket en mycket bra översikt över vad som hänt i arbetet för nynorskan under de senaste decennierna. Men vad är då nynorskan, ett språk eller ”en målform”, frågar sig Lars Vikør i sitt bidrag. Han konstaterar att situationen är komplicerad: ”Begrepsapparatet vårt er rett og slett ikkje godt nok utrusta til å beskrive ein så kompleks språksituasjon som den norske, ikkje minst fordi omgrep som *språk* og *målform* har ei så tung ideologisk og politisk ladning at det kan overskygge dei rent faglege definisjonane.” (s. 182) Bokmål och nynorska är, enligt Vikør ”varietetar av norsk språk, som vi godt kan kalle *målformer*” (s. 188). Boken innehåller 21 bidrag samt en bibliografi över Almenningens vetenskapliga produktion; tre av bidragen är mer personliga, några är mer litterära eller historiska berättelser och översikter, medan de jag nämner nedan är några av de vetenskapliga bidragen inom lexikografi, språkhistoria, onomastik, sociolingvistik och språkpolitik. Det sistnämnda behandlas speciellt i flera artiklar dels i relation till den historiska (och på många håll fortfarande pågående) tvisten mellan nynorska och bokmål, dels i relation till de otrevliga omständigheter som omgav avvecklingen av Norsk Ordbok – en process som av Stephen Walton jäm-

förs med försöken att avveckla Ivar Aasen-institutet i Volda några år tidigare. Ett ofta återkommande explicit eller indirekt uttryckt tema i artiklarna är av förståeliga skäl begreppet "identitet", som inte bara diskuteras av Vikør i hans begreppsutredning med exempel från andra håll i Europa, utan även t.ex. i Jan Olav Fretlands logos–patos–etos-analys av en nätdebatt om nynorska, som har följande citat som huvudtitel: "Nynorsk er jalla og har utgangspunkt i innavl!" och som 2012 tog sin utgångspunkt i en krönika i VG som ansåg att de som talar nynorska "er den einaste gruppa det er legitimt å diskriminera i Noreg" (s. 41). De onomastiska artiklarna behandlar festföremålets namn: Åse Wetås skriver om utbredningen av namnet *Olaf* och dess varianter i Norge under olika perioder. Hon noterar också att *olaf* även förekommer som appellativ, dels till följd av Olav den heliges stora inflytande i Norge, men också – i och med att namnet var så vanligt – som en förled i betydelsen 'vanlig, allmän, vardags-', jfr *olabil*, *olabukse*. Dagfinn Worren fokuserar i sin tur på ord med anknytning till *allmenn* och dess olika skrivformer under olika tidsperioder. Många av artiklarna diskuterar lexikografiska utmaningar. Sålunda diskuterar Asgerd Gudiksen hur uttalsvariation ska beskrivas i en dialektordbok, med exempel från *Ømålsordbogen* och med jämförelser med de beslut som tagits i *Jysk Ordbog*; och Aud Søyland skissar upp en lång rad utmaningarna med att göra en ordbok för Valdres med frivilliga, folkliga krafter. Ellen Hellebostad Toft diskuterar redigeringen av ordet *rundstykke* i Norsk Ordbok och speciellt uttalet av förleden *rund-* med tonem 1, vilket skiljer det från uttalet av andra ord på *rund-* i ordboken. Leiv Inge Aa diskuterar de olika uppslagsorden *mot* – som substantiv, preposition, verbpartikel och som förled i sammansättningar och Tor Erik Genstad avhandlar olika nynorska ord och uttryck för 'tid(punkt)'. Tove Bull diskuterar nordnorska ordsamlingar som sammanställts av "icke professionella" lexikografer och hur sådana bidrar till att man känner sig stolt över sitt eget sätt att tala; Oddrun Grønvik diskuterar varumärken och rättsliga tvister om äganderätten till allmänspråkliga ord med en lite annorlunda stavning, eller till potentiellt föråldrade ord i allmänspråket (t.ex. *potetgull*) och hur dessa tvister avgjorts i rättsinstanser. Grønvik avslutar: det är "openberr risikoåtferd å kjempa for eigarskap til ei isolert ordform som ... ikkje skil seg ut frå eit allmennspråk" (s. 66). Toril Opsahl diskuterar genus, genusbyte och genustilldelning hos nynorska ord, i praktiken om norskan ska sägas ha två eller tre genus och i hur hög grad bestämdhetssuffix hör till genuskategorin. Speciellt fokuserar Opsahl den obestämda feminina artikeln *ei*, som inte tidigare fått lika mycket uppmärksamhet, och speciellt i kombination med

lit(t)a, t.ex. *ei litta tur*, där *tur* är m. och ”’litta’ er eit skjold”, det som John Gumperz hade kallat en kontextualiseringsignal. Opsal avslutar med något som är relevant för alla som forskar om språkförändring: ”Sjølv om ’ei litta’-frasane neppe har noko direkte med genuskategorien å gjere, kan den indirekte få det, idet ’ei (litta)’ representerer input for nye språkbrukarar som framleis er del av eit større praksisfelleskap der tre-genus-varietetar er høgst levande. ... ei form for innovasjon som både bryt med eksisterande grammatiske reglar, og som baserer seg på eksisterande reglar i nærskylde varietetar.” (s. 141) Festskrifter ska – som sig bör – bedömas på även andra än rent vetenskapliga grunder och de ska läsas för att få en djupare förståelse av många utsagda bakomliggande faktorer som påverkar den vetenskap som ett festföremål varit inblandat i under dennas karriär. Det man absolut inte kommer ifrån efter att ha läst den här boken är att nynorska utan tvivel är ett språk som har lika stora rättigheter och möjligheter att fungera som ett vetenskapligt språk som bokmål eller engelska. J.-O.Ö.

*

Elin Andersson, Gråbrödernas diarium. Ett vittnesbörd från senmedeltidens Stockholm. Utgåva, översättning och faksimil av handskriften A 21 i Kungliga biblioteket, 184 s., Stockholm 2017. (Sällskapet Runica et Mediævalia. Facsimilia 2.) ISBN 978-91-88568-70-0. Stockholms franciskankonvents medeltida diarium är en av de få handskrifter som återstår från detta medeltida religiösa och kulturella centrum i Sverige. Ett diarium är det dock egentligen inte utan ett nekrologium, alltså en förteckning över dödsdagar, som så småningom blivit en allmän anteckningsbok med notiser om personers död, lokala och nationella händelser etc. Man finner i handskriften bland mycket annat Knut Jönssons hyllningsverser till Jakob Ulfsson Örnfot. Diariet har tidigare utgivits, nämligen av Eric Michael Fant 1818 i *Scriptores Rerum Svecicarum medii ævi*, och har vetenskapligt behandlats av flera forskare. Det finns nu behov av en ny utgåva. För handskriftens historia och struktur lämnas inledningsvis en redovisning. För de kodikologiska och paleografiska förhållandena görs sedan reda. För utgivningsprinciperna redogörs därefter, liksom för principerna för översättningen, där utgivaren stannar upp inför återgivningen av namn. För *Johannes*, som ju skulle kunna återges *Johan*, *Hans* eller *Jöns*, har *Johan* valts där inte någon annan svensk form är känd. Utgåvan med korta kommentarer i noterna följer på s. 16–65, där texten transkriberas på uppslagets vänstersida och översätts på

högersidan. S. 68–178 möter så ett faksimil, som återger de vackra handskriftssidorna. En bibliografi samt ett person- och ortsregister avslutar boken. Gråbrödernas s.k. diarium återspeglar enligt historikern Jerker Rosén, just genom att det uppenbarligen samlat olika typer av notiser och genom att handskriften sålunda uppvisar skiftande användningsområden, ”mer än någon annan svensk medeltidsurkund klosterfolkets historiska intresse, intresset för den egna ordens, för det egna klostrets och för landets historia” (citerat efter Roséns artikel om diariet 1940). Man läser därför med behållning denna volym som ger långt flera insikter om den medeltida historien än arbetets titel indikerar. L.-E.E.

Carl Oliver Blomqvist, Flerspråkighet eller språkförbistring? Finska segment i svenska medeltidsbrev 1350–1526, 320 s., Uppsala 2017. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk 100.) ISBN 978-91-506-2620-9. I denna akademiska avhandling av Carl Oliver Blomqvist står medeltida svensk-finsk språkkontakt i centrum. Närmare bestämt undersöks bruket av finska segment i ett urval om 153 fornsvenska juridiska sigillbrev utfärdade i Åbo stift under perioden 1353–1519. Trots att finskan saknade ett eget skriftspråk fram till reformationen så finns ändå spår av finska i dessa svenska texter; huvudsakligen rör det sig om finska person- och ortnamn, men det förekommer också i viss utsträckning vanliga artnamn och även spår av finska avlednings- och böjningsändelser. Tidigare forskning har antagit att skrivarkåren var helt svenskspråkig och att de finska inslagen var mekaniskt nedskrivet tal som skrivarna inte själva förstod. Detta vill Blomqvist ifrågasätta med sin grundliga undersökning av den svensk-finska medeltida språkkontaktsituationen. Huvudsyftet med undersökningen är dels att ge en övergripande bild av skrivarnas språkbakgrund, dels att teckna en mer generell bild den finländska skriftkulturen i den aktuella perioden. En central forskningsfråga rör därmed förhållandet mellan skrivarnas finskkunskaper och bruket av finska segment i texterna, en annan fråga tar fasta på om språkväxlingen skett på ett reflekterat och kontextuellt förankrat sätt eller på ett oreflekterat, slumpmässigt sätt. I ett långt bakgrundskapitel presenteras de teoretiska grundvalarna för analyserna: 1) en utförlig och heltäckande presentation av olika kodväxlingsteorier ges (utöver den modell som OB ansluter sig till och använder i sin undersökning), 2) forskning om kodväxling i historiskt material tas upp och problematiseras och 3) namnforskning som fokuserar på kontaktsituationer presenteras och kopplas till en intressant diskussion om vad som kan anses som kodväxling/lån. Kapitlet presenterar alltså de verktyg som sedan används i de två resultat-

kapitlen som dels består av ett relativt kort kapitel som beskriver den övergripande språk(kontakt)situationen i det sammanhang skrivarna verkat, dels ett omfattande (120 s.) kapitel som a) redogör för de olika typerna av finska segment och hur de anpassats och inkorporerats i den svenska ramtexten, b) anlägger ett variationslingvistiskt perspektiv och undersöker hur finska segment av viss typ (namnfraser) samvarierar med motsvarande svenska konstruktioner, c) undersöker vilka externa faktorer (vem namnet refererar till i texten) som kan ha motiverat valet av en finsk eller svensk namnfraskonstruktion. Resultaten visar på att skrivarnas användning av finska element snarare bör ses som ett medvetet val motiverat av stilistiska och genremässiga hänsyn än ett ogenomtänkt bruk. Författaren drar i det sammanhanget paralleller till villkoren som råder i moderna diglossiska samhällen där en funktionsuppdelning råder mellan olika språkvarieteter. Analyserna nyanserar därmed vad tidigare forskning antagit – att de finska inslagen varit oreflekterade och snarast en produkt av skrivare som saknat finskkunskaper. Samtidigt pekar resultaten också på en stor variation – både mellan olika skrivare och hos en och samma skrivare. Här förekommer skrivare som anpassar de finska inslagen till svenska grammatiska mönster eller bevarar finsk böjning, men också skrivare som upprepade gånger stavar de finska orden fel. Detta tyder på att finskkunskaperna varierade stort inom skrivarkåren. Genom Blomqvists avhandling får vi ny, intressant kunskap som på ett förtjänstfullt sätt diskuteras mot bakgrund av moderna teorier om kodväxling och språkkontakt. Därmed slås en brygga mellan historisk filologisk forskning och modern sociolingvistisk teori. Att som Blomqvist undersöka medeltida källor med utgångspunkt i den omgivande skriftkulturen och den övergripande kommunikativa situationen är knappast en isolerad händelse utan snarare del av ett generellt tilltagande intresse för det medeltida skriftbrukets sociala sida. Ett sådant perspektiv är också utmärkande för Theresia Petterssons avhandling från samma år (se anmälan på annat ställe i denna krönika). C.N.

*Marika Tandefelt (red.), Gruppsspråk, samspråk, två språk. Svenskan i Finland – i dag och i går 1:2, 252 s., Helsingfors 2015. (Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland 799.) ISBN 978-951-583-337-2. ISSN 0039-6842. Svenska litteratursällskapet i Finland förlag ger sedan något år ut en serie volymer som beskriver svenskan i Finland. På annan plats har den första volymen, den av Ann-Marie Ivars om dialekter och stadsmål, behandlats, här står den av Marika Tandefelt redigerade volymen *Gruppsspråk, samspråk, två språk* i fokus: alldeles som i Ivars' volym*

ligger tyngdpunkten på talspråket, vilket sägs ”kompletteras med tal om språk” (s. 12). Även om boken avhandlar en rad olika teman är det tydligt att språket i de olika artiklarna studeras inom ramen för den sociala kontexten, där språkbrukarnas eget tal, men också synen på språk, påverkar och påverkas av det som händer i det omgivande samhället. På redaktörens instruktiva inledningskapitel följer elva kapitel där ett flertal författare varit engagerade. I kap. 2, Mikael Reuters utredning av finlandssvenskt uttal, ligger tonvikten vid uttal som är överregionalt, varvid också skillnader gentemot sverigesvenskan dras fram. I Therese Leinonens därpå följande kapitel behandlas variation och förändring i svenskan i Vasa, Mariehamn, Åbo och Helsingfors. Här får man en bild av språkutvecklingen i dessa stadsmål. Den helsingforsiska slangen och dess historia och utveckling är föremål för uppmärksamhet i två skilda kapitel, Mona Forsskähls bidrag om finlandssvensk slang och Heikki Paunonens om svenskan i finsk *Stadislång*. Man kan t.ex. se att slanguttryck i Helsingfors fått spridning till båda språken och till andra orter, och därtill har de kommit att användas i mer allmänna vardagliga sammanhang. De tre följande kapitlen är studier som tar sin utgångspunkt i samtalsanalys. I Jan Lindströms och Camilla Wides samförfattade bidrag redogörs för finlandssvenskt samtalsspråk i jämförelse med sverigesvenskt, där man i finlandssvenskan möter signalord som *jä, nå, aj, hej* och man också kan se att adverbena *nog* och *nu* har en något annorlunda användning i finlandssvenska samtal jämfört med sverigesvenska. Allt detta diskuteras ingående och författarna förklarar skillnaderna. Hur finskan och svenskan möts i samtal mellan ungdomar på de s.k. språköarna skildras i kapitel 7 av Sofie Henricson; med språköar avses små svenska språkgemenskaper inom större enspråkigt finska lokalsamhällen såsom i Björneborg, Kotka, Tammerfors och Uleåborg. Samtal med inslag av båda språk är en naturlig del av tvåspråkigas samtalsstil. Kapitel 8 är Leila Mattfolks undersökning av finlandssvenskarna och de engelska lånorden. Man kan konstatera att finlandssvenskarna förefaller ha en något motsägelsefull syn på de engelska lånen. I kapitel 9 är det dags för Marika Tandefelt att behandla finlandssvenskars och sverigesvenskars uppfattningar om vad som kännetecknar det talade svenska språket i Finland. Resultaten av den till grund för kapitlet liggande enkätundersökningen drar i lite olika riktningar, men klart är att finlandssvenskan *inte* uppfattas som ett eget språk utan som en varietet av svenskan. De tvåspråkiga individernas talspråk står i centrum i samlingsvolymens tre sista kapitel. Karmela Liebkinds och Anna Henning-Lindbloms samförfattade bidrag anlägger ett socialpsykologiskt perspektiv på relationen språk – identitet och etnicitet. Hur

identiteten formas i ett tvåspråkigt samhälle diskuteras här på ett intressant sätt. Det följande kapitlet, som författats av Fjalar Finnäs, tar sin empiriska utgångspunkt i språkstatistiken och tvåspråkigheten behandlas här utifrån ett demografiskt perspektiv. Överföringen av språk i de tvåspråkiga familjerna belyses. I det sista kapitlet granskar Marika Tandefelt tvåspråkiga individers kompetens i svenska och finska, och belyser när en balanserad tvåspråkighet utvecklas och när detta inte sker. Detta är en rikt sammansatt volym där en rad språkforskare, men i ett avsnitt ett par socialpsykologer ger ”en lättillgänglig och nyansrik bild av vad det innebär att tala svenska som modersmål i dagens Finland”, för att låna formuleringen från bokens baksida. Särskilt upplysande finner jag de texter som har samtalsanalytiska utgångspunkter vara, men även texterna som behandlar den tvåspråkiga individen utifrån olika perspektiv äger stort intresse. Det blir av dessa senare bidrag tydligt att den tvåspråkighet som en tidigare generation uppnått inte alltid går över till den följande generationen, något som i grund och botten samhället förlorar på.

L.-E.E.

Ann-Marie Ivars, Dialekter och småstadsspråk. Svenskan i Finland – i dag och i går 1:1, 464 s., Helsingfors 2015. (Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland 798.) ISBN 978-951-583-336-5; ISSN 0039-6842. Ett språkprojekt, som haft en brett sammansatt finansiering med både finländska och svenska intressenter, är *Svenskan i Finland – i dag och i går*. Projektet har pågått åren 2010–17, och det är Svenska litteratursällskapet i Finland förlag som utger de olika volymerna. I den första är det Ann-Marie Ivars som beskriver det finlandssvenska områdets dialekter och fyra av Finlands svenska stadsmål. Boken bygger på den mångsidiga forskning som finns på området, vilka bedrivits av en mängd forskare genom decennierna. Denna forskning kommer till synes boken igenom, inte minst i det inledande kapitlet som också beskriver det finlandssvenska språklandskapet vilket skiljer sig från det sverigesvenska. Här och var i boken finns faktarutor, som går djupare ner i enskildheter. I det inledande kapitlet finns en sådan ”ruta” som tar upp dialekternas ställning, mer allmänt, i Norden och visar påtagliga skillnader länderna emellan. De finlandssvenska dialekternas framväxt genom århundradena där språk och dialekter mötts, beskrivs i kapitel 2. Initierat beskrivs de finlandssvenska dialekterna i relation till bebyggelsehistorien, och en del illustrativa kartor beledsagar framställningen rörande utbredningen av dialektala ord för ’smultron’, gamla diftonger i dialekterna, ordaccenterna – där emellertid i detaljer utbredningen kan korrigeras –, ”norrländsk

förmjukning”, tjockt *l* och supradentaler samt infinitivändelserna. Förtjänstfullt är att det här är de *nordiska* perspektiven som anläggs. Spridningsvägar beskrivs likaledes. I de följande fyra kapitlen behandlas de finlandssvenska dialekterna landskap för landskap, alltså Österbottens traditionella dialekter (med dialekterna i Sastmola och Vittisbofjärd) liksom Ålands, Åbolands och Nylands dialekter och de förändringstendenser som kan iakttas. I varje landskapsartikel finner man en historisk översikt, en del exempeltexter från olika delar av landskapet – landskapsdialekterna är ju långt ifrån enhetliga – med redovisningar av arkaismer och novationer och beskrivningar av ljud- och formlära samt, gemensamt för hela landskapet, avsnitt om ordförråd, ordbildning samt fras- och satslära. Dessutom finns en avslutande diskussion i varje landskapsbeskrivning om dialekternas framtidsutsikter. En del enskildheter kan kommenteras. Vad gäller det kapitel som handlar om Österbottens dialekter vill jag, bland mycket annat, lyfta fram det som sägs om den tidiga rörligheten utefter Bottenhavskusten, som bl.a. nämner Stellan Waldenströms ortnamnsstudier, dialekternas grad av genuinitet, vidare det som, beträffande landskapsmålens framtidsutsikter, sägs om globala identiteter vid sidan av lokala, vilka får betraktas som *additiva*. En karta över dubbel-supinum i avsnittet om dialekterna på Åland visar att detta drag förenar Åland med södra Österbotten och västra Åboland. I det kapitel som behandlar dialekterna i Åboland fäster man sig också vid det som sägs om novationstriangeln som alltså omfattar södra Österbotten – Åland – västra Åboland, vilken Ivars anser ha utbildats i samband med bondeseglationen på Stockholm, men dessutom kan ”tänkas ha ett samband med kolonisation och rörlighet utmed östra Bottenhavskusten i äldre tid” (s. 224). Det påpekas också att den tydliga gränsen öst–väst mellan Iniö och Houtskär å ena sidan, övriga Åboland å den andra upprätthålls också i de i nutid förändrade dialekterna. I kapitlet om Nyland läser man bl.a. en intressant ruta om den finska påverkan på dialekten i Pyttis och om landskapets ordaccenter. I kapitel 7 följer en beskrivning av de utvalda stadsmålen, nämligen i Jakobstad, Kristinestad, Ekenäs och Lovisa. Här demonstreras hur den geografiskt betingade variationen samspelar med den sociala. Även här beskrivs drag i ljud- och formlära, ordförråd samt fras- och satslära. Många konkreta iakttagelser görs, bl.a. om utvecklandet av ett stadsmål i Jakobstad (*jeppiskan*). På flera ställen i kapitlet finns avsnitt som handlar om olika ungdomsspråk. I kapitel 8 följer till sist en redogörelse för bakgrunden till språkarterna dialekt, stadsmål och regionala standardspråk (finlandssvenska) samt uppkomsten av sociolekter och regionala talspråk. De utvecklingstendenser som just nu kan iakttas på fin-

landssvenskt område sätts därtill in i ett större europeiskt sammanhang. Man läser framställningen i boken med stor behållning, och inte minst de faktarutor och de kartor som finns framställningen igenom förhöjer värdet. Det är bra att inte bara ljud- och formlära kommit med utan också drag i ordförråd samt fras- och satslära. Beträffande ordförrådet hade i en del fall den svenska (nordiska) utbredningen gott kunnat utredas; nu kan man ibland få intrycket att orden endast har finlandssvensk utbredning. I de detaljrika avsnitten om de enskilda dialekterna kan det också stundom vara svårt att fånga huvuddragen, eftersom stort och smått finns sida vid sida. Men i allt väsentligt är detta en innehållsrik volym som man alltså med största behållning läser. L.-E.E.

Christian Lovén, Vårfruberga kloster, 1200-talsjordeboken och godspolitiken, 180 s., Stockholm 2017. (Skrifter utg. av Riksarkivet 40; Studier till Det medeltida Sverige 7.) ISSN 1402-4705; ISBN 978-91-87491-26-9. Denna bok är en sidoprodukt från Det medeltida Sverige inför publiceringen av häftet om Åkers härad, där ju klostret låg. Det skall inledningsvis påpekas att *Vårfruberga kloster* inte är ett alldeles självklart val av namn på klostret. Detta kloster skapades inte förrän 1289. Det ursprungliga namnet var *Sätuna kloster*, och när huvuddelen av jordeboken skrevs var namnet *Fogdö kloster*. Men eftersom Vårfruberga kloster blivit det hävdvunna namnet har det kommit att väljas också i detta arbete. Den aktuella jordeboken börjar i mitten av 1100-talet och sträcker sig till strax efter mitten av 1200-talet. En avskrift av jordeboken är gjord på 1500-talet, och i ederingsarbetet har de principer tillämpats som Svenskt Diplomatarium använder vid återgivningen av en medeltida text som endast är känd i eftermedeltida avskrift. För nyttgåvan svarar Sara Risberg och Ingela Hedström. För editionsprinciper lämnas en kort redogörelse och ett faksimil finns också. Härtill läggs Risbergs nyttgåvor och översättningar av två i sammanhanget viktiga latinska brev. I volymen finns en analys av jordebokens uppbyggnad och tillkomst. En del omtolkningar görs på viktiga punkter av sådant som presenterats av tidigare forskare, och en säkrare datering av jordebokens olika delar kan, vad man förstår, här framläggas. De olika delarna i jordeboken redovisas i listor samt synliggörs överskådligt på kartor. Efter den ordning som orterna nämns i jordeboken förtecknas sedan egendomarna. Sedan följer partier om klostrets godspolitik, där man kan läsa om godsinnehavets tillväxt under dess första sekel. På en karta (s. 109) kan man se lokaliseringarna av klostrets gårdar och torp vid reformationen, och på en annan karta (s. 121) anges de platser i klostrets närområde där klostret under någon

tid ägde jord under medeltiden men avyttrat den vid reformationen. Man kan dra slutsatsen att klostret under sin tid bedrev en aktiv godspolitik, vilket visar sig i övergången från småenheter på 1200-talet till hela gårdar på 1500-talet. Volymens disposition är inte helt optimal, sålunda hade gott *hela* editionen kunnat återfinnas i arbetets början, varefter en diskussion av dess olika delar följt. Sammantaget har det dock blivit en läsbar och nyttig volym, där inte minst de historiska tolkningarna är av största intresse. L.-E.E.

Mellannorrland i centrum. Språkliga och historiska studier tillägnade professor Eva Nyman, red. av Lars-Erik Edlund & Elżbieta Strzelecka under medverkan av Thorsten Andersson, 360 s., Umeå 2017. (Kungl. Skytteanska Samfundets Handlingar 77; Nordsvenska 26.) ISBN 978-91-86438-58-6; ISSN 0560-2416; ISSN 0282-7182. Det är alltid fascinerande att läsa festskrifter – speciellt de som tillägnats personer man inte personligen känner; det öppnar upp nya världar och nya förståelser och man får en inblick i hur en persons kolleger och vänner upplever festobjektets bidrag till forskningen. I dagens impaktfokuserade värld är festskrifter de mest intressanta för att få en djupare förståelse av historiens gång. Det ska därför ses som en viktig kulturgärning och forskargärning att ge ut och bidra till en festskrift. Föreliggande festskrift till Eva Nymans långa forskarbana är ett digert och verkligen intressant arbete på 360 sidor, med 28 medverkande forskare (många från Mittuniversitetet och Umeå universitet) som skriver om ortnamn, språkhistoria och historia över det mittnordiska området. Professor Eva Nyman gick i januari 2017 i pension från sin tjänst vid Mittuniversitetet. Redaktörerna ger i sitt förord en allmän bild av Nymans forskargärningar, en bild som förtydligas och görs mer detaljerad i artiklarna i boken. Jag nämner här mer detaljerat de bidrag jag ser kan vara av direkt intresse för ANF:s läsare. Och bokens första bidrag, av Thorsten Andersson, bör definitivt räknas till den gruppen. Hans bidrag bär titeln ”Östnordiska” och är en gedigen översikt av den urgamla frågan om de germanska språkens indelning i nord-, väst- och östgermanska. Främst diskuterar Andersson ortnamnens bidrag till debatten och han ser det som viktigt att frågan om indelning och de olika stammarnas rörelser även belyses ”ur ett nordiskt perspektiv”, där han bl.a. för fram att goternas ”ursprungliga hemvist ... med all säkerhet [kan] preciseras till Gotland” och att ”[g]otiska’ som samlande beteckning för östgermanska språk kan jämföras med fvn. *dønsk tunga* om de nordiska språken under vikingatiden” och vidare att ”burgunderna ... kom från Bornholm” (ss. 20–22). De allra flesta studierna i boken behandlar med

tanke på festobjektets forskargärning förståeligt nog ortnamn och olika tolkningar av tidigare belagda former. Således argumenterar Harald Bjorvand för att namnet på fjälltoppen *Hårteigen* på Hardangervidden bör tolkas betyda 'den höge visaren' och han anser att andra föreslagna tolkningar är "ganske så folkeetymologisk[e]" (s. 30). Boken innehåller övertygande etymologiska undersökningar på basis av manuskript, inristningar och historiska källor, ss. Svante Strandbergs om *Sonfjället* (jfr *soð-* av *sjuda*); Olof Holms om *Andersön* (jfr *Undursey* av *undurn*, snarare än (bara) en hänvisning till personnamnet *Anders*); Per Vikstrands om *Marby* och *Marieby* (som båda anses gå tillbaka till ett **Marghaby*, snarare än hänvisande till jungfru Maria); Staffan Fridells om bl.a. *Bygdeå* (fsv. *Byghdha*, jfr fsv. appellativen **byghdha* 'krök') och *Lidhult* (från **Lyghdhohult* jfr **lyghdh(a)* 'glans', snarare än från *lid-* 'backe'); och Lennart Hagåsens om *Trösten* (yfsv. *Trottasten*, med en ev. tolkning 'trött', snarare än 'träta' i förleden). Bent Jørgensen diskuterar numerus i ortnamnen i Norden och utgår ifrån att de i detta avseende "står i et logisk og ligefremt forhold til det, de betegner" (s. 33). Men frågan gör sig ständigt påmind i och med att det finns platser (Jørgensen ger exempel från bl.a. Själland och Skåne) med namn som förekommer i (dativ) pluralis i handskrifterna, men som synbarligen betecknar singulara platser. Detta har förklarats bl.a. med hänvisning till namnens en- vs tvåstavighet, men övertygar inte helt Jørgensen, som sammanfattar: "selvom det formelle er i orden bærer de [=olika modeller] i mine øjne stadig automatløsningens præg. Deus ex machina." (s. 39) Det här är ett ypperligt exempel på varför festskrifter och festskriftsartiklar behövs: för att kasta fram tvivelsmål utan att egentligen själv binda sig till ett alternativ; det är ett viktigt steg i att föra forskningen framåt. Ett likadant och lika välkommet inlägg är Lennart Elmeviks diskuterande bidrag om bebyggelsenamnsforskningen, där han efterlyser utökat samarbete mellan onomastiker och arkeologer och kulturgeografer. Hans stora fråga är i vilken utsträckning bebyggelsenamn går tillbaka på ursprungliga ägonamn eller inte. Boken innehåller inte många studier som specifikt diskuterar personnamn, även om personnamn naturligtvis ofta förekommer som alternativa historiska källor till ortnamn. Magnus Källström diskuterar t.ex. i detalj de tre personnamn som föreslagits finnas på runstenen vid Selångers kyrkoruin (M10) i Medelpad och konstaterar att endast ett av dem med säkerhet är ett namn. Lars-Erik Edlund behandlar uppkallelsenamn (man kommer osökt att tänka på alla de många orter i USA som heter *Stockholm*) i norra Sverige och han diskuterar specifikt namnet *Tusculum*, som även förekommer på andra håll i landet. Namnet kan sägas

användas för att skapa ett föreställt ställe snarare än att bara namnge en konkret plats som man uppsöker för att undgå omvärldens hets, så som Cicero i tiden gjorde när han drog sig tillbaka till sitt lantställe *Tusculanum*. L.-E. Edlund noterar vidare andra intressanta typer av uppkal-lelsenamn, t.ex. de västerbottniska nybyggesnamnen *Snipp*, *Snapp*, *Sno-rum*, *Hej* och *Basalorum*, som fått sina namn via en välkänd ramsa och ett kortspel, en ramsa som tar sig olika skepnad på olika håll, där de språk-liga förändringarna enligt L.-E. Edlund ”försiggår utanför de vanliga ’ljudlagarna’” (s. 124). Det här är absolut ett område som lockar till fort-satta detaljstudier – och det finns i princip inget som säger att ramsor och humoristiska variationer på dem är ett nytt fenomen i mänsklighetens historia. Något liknande – om än på många sätt annorlunda – möter vi i Eva Nordlinder och Eva Söderbergs inventering av bl.a. symboliska namn på fjärran ställen i andra dimensioner så som de framställs i barnlit-teraturen. En ytterligare intressant sociolingvistiskt inriktad studie är Daniel Anderssons forskningsöversikt av behandlingen av ortnamn på flerspråkiga orter och de attityder de framkallar, med speciell tonvikt på ortnamn och skyltar på minoritetsspråk. Det här är en inriktning som på sistone fått benämningen socioonomastik – ett område där speciellt nordiska forskare utmärkt sig. Andersson behandlar även lingvistiska landskap i sin forskningsöversikt, där namn (och annan text) på skyltar är prototypen. Relationen mellan namn och identitet är ett ständigt åter-kommande tema i all onomastisk forskning och det är lovvärt att även andra än onomastiker börjat inse detta, speciellt i studier där distinktion-en mellan geografisk plats (eng. *space*) och uppfattat ställe (eng. *place*) betonas. Undertiteln på samlingsvolymen nämner ”historiska studier” – och förvisso innehåller boken även historiska översikter, t.ex. Jan Samuelssons studie om skidåkning som en symbol för det svenska – ideologiskt förankrad hos de högre klasserna, medan det var landsbygds-borna och samerna som konkret ställde upp i tävlingarna. Och namnen på skidklubbarna togs ofta från den nordiska mytologin. Dieter Strauch ger en mycket detaljerad översikt av bl.a. Jämtlands juridiska ställning genom tiderna i relation till Norge och Sverige. Olof Sundqvist diskute-rar Forsaringen i Hälsingland, både dess kortkvistrunor och ringens funktion, som tyder på att den kan dateras till vikingatiden; bl.a. för han fram att det som tidigare ofta ansetts vara ett kristet kors kan tolkas som en torshammare. Maths Bertell diskuterar den förkristna samiska religio-nen med utgångspunkt i det viktigaste förstahandsmaterial vi har, de sa-miska ceremonitrummorna – i stället för att ta kolonistörernas (speciellt prästerskapets och industrins) perspektiv. Bertell ger också en viktig

översikt av den moderna forskningens syn på samernas språk, etnicitet, kultur och rörelser. Glenn Svedin diskuterar dryckenskap och alkoholpolitik vid sekelskiftet 1900 i industrisamhället Njurunda som en betydelsefull del av den då pågående moderniseringen och de utmaningar samhället hade p.g.a. sin närhet till det "alkoholliberala" Sundsvall. Dialektala uttryck och uttal har som sig bör en genomgående stark ställning i boken. Således diskuterar Åke Sandström en rad fsv. rodd- och båtterm, specifikt ord som är besläktade med det dialektala *mynda*, det som i Svenskfinland heter *hopa*, även med betydelsen 'paddla'. Maj Reinhammar ger en detaljerad översikt av uttalsvarianter och morfologiska egenheter hos prepositionen *undan* som i folkmålen styr dativ, medan Asbjørg Westum redogör för en pilotstudie (självrapporering) om språkförståelse, identitet, språkmöten (speciellt med Lierne i Trøndelag) och språkanpassning i Frostviken i nordvästra Jämtland, där dialekterna på båda sidor av riksgränsen anses vara historiskt samma dialekt (lidmålet/libygg). Ann-Catrine Edlund diskuterar dagboken som vardaglig skriftpraktik i början av 1900-talet och hur skrivjaraget kommer till uttryck i den vardagliga dokumentationen av vad skribenten gör, men utöver detta framhåller A.-C. Edlund att dagboksskrivandet gav en skribent från en "folklig" miljö möjlighet "att identifiera sig som en modern samhällsmedborgare" (s. 293) och vidare kommer hon fram till att "den sociala verkligheten redan under tidigt 1900-tal till betydande del var skriftbaserad" (s. 308). I tillägg till direkt språkvetenskapligt och historiskt relevanta artiklar innehåller boken även artiklar av representanter från andra discipliner. Sålunda skriver Gun Rooswall Persson om bildningsarvet från Comenius och von Humbolt; Örjan Torell skriver om "literary transfer", personlig läsning och diskuterar bl.a. Bachtins relation till dessa och liknande begrepp; och Peter Degerman avslutar boken med reflektioner om svenskämnet och dess status och utmaningar i universitetsutbildningen. Boken är rikt illustrerad och kartbilderna och fotografierna i färg lyfter läsoplevelsen ansevärt. Sålunda ger t.ex. Sundqvists bidrag en värdefull läsoplevelse i och med flera fotografier av olika torshammare och edsringar i anslutning till hans diskussion av Forsaringen och Ulf Lundströms diskussion av elementet *stav* 'klippbrant' i bebyggelsenamn är rikligt illustrerad med fotografier av respektive terräng. I studien understryker Lundström bl.a. vikten av att hålla *stav* isär från *stavar* 'smågran'. Bidragen i föreliggande volym skiljer sig från varandra både till omfattning och ämne, men Mellannorrland, Mittnorden och olika aspekter på Eva Nymans forskning står som sig bör i centrum. I och med detta geografiska fokus ger boken en koncentrerad bild av

Mellannorrlands historia, av de(t) språk som talats och talas i området och sålunda ett tilläggs perspektiv ”från periferin” på svenskans och de andra nordiska språkens utveckling. J.-O.Ö.

Theresia Pettersson, Stockholms stads tänkeböcker. Funktionell texthistoria 1476–1626, 256 s., Stockholm 2017 (Stockholms universitet). (Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 66.) ISBN 978-91-7649-803-3; ISSN 0562-1097. Denna doktorsavhandling behandlar språk och text i Stockholms stads tänkeböcker (STb) under en 150-årsperiod. Den beskriver sig själv som en ”diakron språkbruks- och texthistorisk undersökning med funktionellt perspektiv”. Det främsta syftet är empiriskt; avhandlingen ska beskriva språket i STb under den aktuella perioden. Därutöver syftar avhandlingen också till att bidra teoretiskt till diskussionen om förändringar i språkbruk och text i ett samhällsperspektiv. Det huvudsakliga materialet utgörs av renskrifter av texter skrivna av sju olika stadsskrivare mellan 1576 och 1626. De valda texterna är tillkomna med ungefär 25 års mellanrum och omfattar de första hundra ärendena i tänkeboken under det valda året. I kapitel 2 presenteras först tidigare forskning och teoretiska modeller, där bl.a. Telemans tankemodell för språkhistoriska processer, dialogisk teori, funktionell textanalys är centrala. Här diskuteras också kort tänkeboken som genre. I kapitel 3 ges en fyllig bakgrund till språkbrukssituationen, där vi får veta hur Stockholms rådstugurätt fungerade i sin tids samhälle och rättshistoriska kontext. Här presenteras också de olika skrivarna och normer för protokollskrivande. I kapitel fyra redovisas källmaterialet och författarens indelning av de olika ärendena i fyra kategorier: inregistreringsärenden, administrativa ärenden, brottmål samt tviste- och civilmål. Författaren visar hur stor variation det finns i fördelningen av dessa över tid. Olika ärendetyper dominerar för olika år. Här redovisas också omfånget i antal ord per ärende, där författaren visar på en (någorlunda linjär) ökning av antalet ord över tid, från knappt 200 till ca 800 ord per ärende. Här introduceras också tre diskursnivåer, där sändaren kan vara skrivaren själv, en person i rätten eller en person utanför rätten. Även här kan författaren visa på tydliga förskjutningar över tid mellan de olika diskursnivåerna. Enkelt uttryckt får skrivaren mindre utrymme mot slutet av perioden, medan parterna i rätten får större utrymme. Dessa siffror bryts även ned på ärendenivå. I de följande kapitlen presenteras sedan enstaka språkliga uttryck, där kapitel 5 avser språkliga uttryck för personreferens, kapitel 6 uttryck för tid, och i kapitel 7 undersöks tre lexikala stildrag, nämligen juridiska pronomen, ordpar och nominaliseringar. Genomgående för re-

sultaten är att både ärendekategorierna och diskursnivåerna påverkar såväl omfång som bruk av enstaka språkliga uttryck. Boken avslutas med en intressant sammanfattning och diskussion av resultatet, där Tänkeboken (och dess ärendekategorier) diskuteras ur ett texthistoriskt perspektiv och därefter i sin språkbrukssituation, och till sist ses Tänkeboken ur ett funktionellt perspektiv. L.-O.D.

Sanna Skärland, Man, en och du. Generiska pronomen i svenskans historia, 300 s., Lund 2017. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 76.) ISBN 978-91-88473-44-8. Se utförlig recension s. 131.

Marika Tandefelt (red.), Språk i prosa och press. Svenskan i Finland – i dag och i går II:1, 242 s., Helsingfors 2017. (Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland 809.) ISBN 978-951-583-362-4; ISSN 0039-6842. Detta utgör den tredje delen i en serie som utges av Svenska litteratursällskapet i Finland; för bakgrunden till projektet se Ivars' bok om dialekter och stadsmål, som presenteras på annan plats i krönikan. I den här aktuella volymen ligger fokus på svenskan som modersmål i skrift. Det är två skriftdomäner som träder i förgrunden, skönlitteraturen och mediaspråket. Dessa domäner har traditionellt bidragit till att ge oss en bild av finlandssvenskan i skrift, varför det är naturligt att de också i det här sammanhanget sätts under luppen. Efter Marika Tandefelts korta introduktionskapitel, som närmare redovisar bokens innehåll, följer nio kapitel. I kapitel 2, som sammanställts av författartrion Mikael Reuter, Charlotta af Hällström-Reijonen och Marika Tandefelt, beskrivs de finlandismer som möter i skriven finlandssvenska. Vissa definitionsfrågor uppehåller författarna, vilka sedan diskuterar finlandismernas ursprung, distribution på olika språknivåer och graden av acceptans. I de två följande kapitlen redogör Marika Tandefelt för hur finlandssvenska författare kan använda inslag av slang, dialekter och finska i sina texter – ett kapitel som baseras på studier av enskilda författarskap – samt för hur samarbetet mellan författare och förlag ter sig beträffande val av språkliga uttrycksmedel. I det följande kapitlet söker László Vincze – som är forskardoktor i kommunikationslära vid Helsingfors universitet – ge oss en helhetsbild av det finlandssvenska medielandskapet. Utifrån svaren på en enkät tecknas i kapitel 6 och 7 bilden av den finlandssvenska journalisten som professionell språkanvändare och av den arbetsmiljö i vilken journalisterna arbetar. Författare av dessa kapitel är Anna Maria Gustafsson. Man gör sig reflektionen att den språkliga verklighet som gäller för journalisterna nog egentligen ligger ganska nära den som många andra fin-

landssvenskar lever i. Det är här intressant att ta del av den språkvård som de finlandssvenska medierna erbjuder. Variationen i det finlandssvenska tidningsspråket, närmare bestämt förekomsten av finlandismer i de redaktionella texterna, träder i förgrunden i kapitel 8, där man slås av att det egentligen är rätt så få finlandssvenska särdrag som finns i de aktuella texterna. Studien har sammanställts av Charlotta af Hällström-Reijonen. I det näst sista kapitlet skriver Marika Tandefelt om de läsarbrev av språklig art som insänts till *Hufvudstadsbladet* i början av 2000-talet. I det sista kapitlet samlar sig Tandefelt så för en genomgång av vad språkforskare från Hugo Bergroth och framåt i tiden skrivit om finlandssvenskt tidningsspråk. Här redovisas karakteristiska drag i tidningssvenskan, engelska lånord och anpassningen av dem samt i ett avsnitt resultaten i Birger Liljestrands bok *Juttu och sammetsfarmare*, utgiven 1985. Med stor behållning behandlas i boken finlandssvenskan i skönlitteraturen och i medier. Vad gäller skönlitteraturen hade dock framställningen enligt krönikörens mening kunnat byggas ut ännu mer, eller – för att uttrycka saken korrektare – de avsnitt som behandlar skönlitteraturen ger extra mycket mersmak. L.-E.E.

Marika Tandefelt (red.), Språk i skola och samhälle. Svenskan i Finland – i dag och i går II:2, 207 s., Helsingfors 2017. (Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland 810.) ISBN 978-951-583-363-1; ISSN 0039-6842. Den fjärde volymen i det ambitiösa projektet Svenskan i Finland – som närmare beskrivits i förbindelse med Ann-Marie Ivars' bok om finlandssvenska dialekter och stadsmål som också presenteras i denna krönika – samlar tio författare som skriver om olika aspekter på svenskan som modersmål i dagens Finland. I volymen belyses myndigheternas, affärsvärldens och klassrummets svenska texter. Redaktörens inledning utgör bokens första kapitel, sedan följer nio ytterligare. Anna Slotte och Liselott Forsman, vilka arbetar inom ämnena pedagogik respektive didaktik, sätter sökarljuset på elevers skrivande i årskurs 8 och 9 i grundskolan, och indikerar bl.a. att samtal om skrivande vidgar elevernas perspektiv på språket. Om språkgranskningen av de finlandssvenska läromedlen handlar språkvårdaren Monica Äikäs' artikel. Juristen Sten Palmgren behandlar i sitt kapitel språket i lagar och förordningar, och vi får en bild av de förändringar som skett sedan tidigt 1900-tal. Hur moderniseringen sker i kontakt med den sverigesvenska utvecklingen beskrivs även. Jannika Lassus, som arbetar som universitetslärare i svenska på Hanken i Helsingfors, skriver om svenskt myndighetsspråk i Finland, där texterna ofta är översättningar från finska. Lassus framhåller i det

följande kapitlet att också många andra finlandssvenska texter utgör översättningar från finska. Detta skapar förstås alldeles speciella förutsättningar. Auktoriserade translatoren Rune Skogberg uppehåller sig där-
efter vid frågan vad en språkexpert på ett finländskt företag har på sin professionella agenda. Språkvalen hos dem som leder företag är föremål för uppmärksamhet i kapitel 8 och 9; det första är samförfattat av professorn i internationell företagsverksamhet Wilhelm Barner-Rasmussen och ekonomen May Lönnholm, det andra har skrivits av Barner-Rasmussen ensam. I kapitlet kan man läsa om effekterna av att tala svenska i affärsrelationer, men också om de situationer som uppstår när valet står mellan svenska och engelska. Man kan i detta senare avseende t.ex. se att svenskan används i ”kommunikationssituationer där ett informellt, rent av förtroligt, tilltal upplevs som möjligt eller till och med passande” (s. 188), dessutom är svenskan användbar i kontakten med andra nordiska länder (s. 192). I det sista kapitlet skriver professorn i marknadsföring Jonas Holmqvist om valet av språk i kontakterna mellan företag och kunder. Förhållandena i andra flerspråkiga länder utgör studiens fond. Det verkar vara så att de finlandssvenska kunderna inte så tydligt som kunderna i andra länder, signalerar att de vill ha service på svenska. Holmqvist framhåller avslutningsvis att svenskans framtid som språk inom företag inte avgörs av lagstiftning eller företagets välvilja utan av omständigheten ”i vilken utsträckning svenskspråkiga konsumenter väljer att tala svenska” (s. 206). Det ligger mycket i detta. Många aspekter rörande svenskan i skola och samhälle belyses i samlingsvolymen, där man konstaterar att många av författarna representerar andra ämnen än svenska/nordiska språk. Detta är ett friskt grepp, eftersom på det sättet de aktuella frågorna behandlas också utifrån mer oväntade perspektiv. L.-E.E.